

Міністерство освіти і науки України
Одеська національна академія харчових технологій

САРКІСЯН ГАННА ОВСЕПІВНА

УДК 338.487.025.2:330.341.1(043.3)

**МОДЕРНІЗАЦІЯ МЕХАНІЗМІВ РЕГУЛЮВАННЯ
ТА СТИМУЛЮВАННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
РЕГІОНАЛЬНИХ ТУРИСТИЧНИХ РИНКІВ**

Спеціальність 08.00.05- розвиток продуктивних сил і регіональна економіка

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора економічних наук

Одеса – 2021

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано в Сумському національному аграрному університеті Міністерства освіти і науки України.

Науковий консультант: доктор економічних наук, професор
ЛАГОДІЄНКО Володимир Вікторович
Одеська національна академія харчових технологій,
завідувач кафедри маркетингу,
підприємництва і торгівлі.

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор
ПАВЛОВА Олена Миколаївна
Волинський національний університет
імені Лесі Українки,
завідувач кафедри економіки,
та природокористування;

доктор економічних наук, професор
ЛЄПЬОХІНА Олена Ваславіївна
Заклад вищої освіти «Міжнародний університет
бізнесу і права»,
завідувач кафедри маркетингу;

доктор економічних наук, доцент
ЗАВГОРОДНІЙ Андрій Володимирович
Миколаївський міжрегіональний інститут розвитку
людини Вищого навчального закладу «Відкритий
міжнародний університет розвитку людини «Україна»,
завідувач кафедри економіки та інформаційних
технологій.

Захист відбудеться **«07» травня 2021 р. о 11.30 годині** на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 41.088.05 в Одеській національній академії харчових технологій за адресою: 65039, м. Одеса, вул. Канатна, 112, аудиторія А-234.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Одеської національної академії харчових технологій за адресою: 65039, м. Одеса, вул. Канатна, 112, читальний зал.

Автореферат розіслано **«07» квітня 2021 року**.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Крупіца І.В.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Важливою умовою ефективного функціонування економіки України є здійснення процесів регулювання та стимулювання діяльності туристичної сфери України та її регіонів. Поштовхом до формування регіональних туристичних ринків, як осередків конкурентоспроможних територіально-просторових одиниць має стати інноваційність та власне, регіональні важелі здійснення модернізації та регулювання. Однак для того щоб вітчизняні та регіональні туристичні ринки зайняли гідні позиції у структурі світових туристичних ринків слід подолати чималу кількість проблем, пов'язаних з відсутністю стійких інноваційних векторів розвитку туристично-рекреаційної сфери, зменшення споживацького інтересу з боку внутрішніх та зовнішніх туристів, загострення низки соціально-економічних наслідків, які гальмують відтворення будь-якої ринкової структури.

Досягнення різностороннього позитивного ефекту впливу туризму на динаміку соціально-економічних систем кожного регіону передусім передбачає формування теоретичних та наукових засад для дослідження суті, значення та структурної і суб'єктної взаємодії, регіональних ринків туристичних послуг, продуктів та видів діяльності; проведення аналізу і оцінки інноваційно-інвестиційних процесів на регіональних ринках туристичних послуг (РРТП) та виокремлення інституційного та кластерного підходів як невід'ємних складників модернізації та регулювання конкурентоспроможності на РРТП.

Вагомий внесок в теорію дослідження туристичних ринків, методику оцінки інвестиційно-інноваційних та конкуруючих процесів, ролі та значення інституційного середовища регіональних туристичних систем зробили вітчизняні та зарубіжні вчені: Л.І. Гонтарьєвська, А.В. Завгородній, К.А. Зайчук, Н.І. Моїсєєва, В.Д. Кифяк, Н.Є. Кудла, В.А. Кітянко, О.М. Павлова, К.В. Павлов, В.Ф. Семенов, О.В. Новосад, В.В. Лагодієнко, О.В. Лєп'яхіна, М.П. Мальська, О.О. Меліх, М.М. Огієнко, Т.Д. Павлюк, Ю.В. Тимчишин-Чемерис, В.О. Ткач, О. М. Стрішенець, та інші.

Відаючи належне доробку науковців та практиків по даній темі, слід відмітити їх зорієнтованість на проблеми туристичної сфери загалом не беручи до уваги соціально-економічні особливості кожного регіону.

Водночас, розвиток туристичних ринків регіону відбувається за умов впливу деструктивних процесів, які є наслідками від економічних криз хронічного походження, дефіциту інноваційно-інвестиційних ресурсів, недосконалістю нормативно-правових підвалин, тощо. Це зумовлює не лише потребу в теоретично-науковому осмисленні змісту та значення туристичних ринків, а й висуває виклики для першочергового вирішення проблем по розробленню обґрунтованої концепції модернізації механізмів регулювання та стимулювання діяльності регіональних туристичних ринків. Важливість пошуку модернізації регулювання діяльності регіональних туристичних ринків на інноваційних засадах обумовлює також перспективу отримання синергетичного ефекту на інституційне середовище інших галузей та сфер регіону, що зрештою є запорукою відтворення механізмів діяльності усіх регіональних осередків

країни. Отже, важливість та значущість окреслених проблем зумовили вибір теми, постановку мети і завдань дослідження, що і пов'язане з своєчасністю та актуальністю дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертаційна робота виконана в межах плану наукових досліджень Сумського національного аграрного університету за темою «Розвиток систем забезпечення конкурентоспроможності аграрних підприємств в умовах глобалізації» (номер державної реєстрації 0116U002754, 2016-2020 рр.), де авторський внесок полягає в обґрунтуванні та практичній апробації положень концепції підвищення інноваційної активності регіональних туристичних ринків за умов модернізації регіональних регулюючих підходів тощо. У рамках комплексної науково-дослідної теми «Формування теоретико-методологічного забезпечення розвитку і функціонування туристичної галузі України в умовах євроінтеграції» Львівського торговельно-економічного університету (номер державної реєстрації 0117U002092) та в межах держбюджетної наукової теми «Теоретичні основи, практика та перспективи розвитку еногастрономічного туризму: світовий досвід для України» кафедри туристичного та готельного бізнесу Національного університету харчових технологій (номер державної реєстрації 0113U006381) авторський внесок полягає в удосконаленні механізмів стимулювання інноваційної діяльності регіональних туристичних кластерів та формуванні реєстру основних об'єктів для еногастрономічних маршрутів Одеської області.

Мета і завдання дослідження. Метою дослідження є обґрунтування теоретично-методологічних підходів та розробка практичних рекомендацій спрямованих на модернізацію механізмів регулювання і стимулювання інноваційної діяльності регіональних туристичних ринків. Для досягнення мети в дисертаційній роботі було вирішено такі завдання:

- узагальнити теоретико-наукові підходи до визначення сутності поняття «регіональний ринок туристичних послуг»;
- здійснити загальну характеристику та визначити класифікацію туристичних послуг на регіональних ринках;
- окреслити роль та значення гастрономічного туризму в структурі регіональних туристичних ринків;
- аргументувати рейтинговий підхід у з'ясуванні приналежності восьми областей до Західного регіонального ринку туристичних послуг;
- виокремити змістовне розуміння інноваційної діяльності на регіональних ринках туристичних послуг;
- здійснити моніторинг законодавчих та правових документів, які регламентують діяльність регіональних туристичних ринків;
- обґрунтувати пріоритетні підходи до регулювання інноваційної діяльності на регіональних ринках туристичних послуг;
- конкретизувати напрями впровадження інноваційних заходів на регіональних ринках туристичних послуг;
- узагальнити підходи до категорії «конкурентоспроможність» регіональних ринків туристичних послуг;

- обґрунтувати методологію комплексного оцінювання рівня інноваційної діяльності, привабливості регіональних туристичних ринків та їх рейтингування;
- удосконалити методичний підхід оцінки залежності регіональних ринків туристичних послуг;
- узагальнений змістовний підхід до поняття «конкурентоспроможність західноукраїнського регіонального ринку туристичних послуг»;
- розвинути інституційний механізм формування регіональних ринків туристичних послуг, концептуалізувати його туристичну структуру та напрями вдосконалення;
- синхронізувати механізми стимулювання інноваційної діяльності регіональних туристичних кластерів;
- змодельовати шляхи модернізації та регулювання конкурентоспроможного середовища на регіональних туристичних ринках.

Об'єктом дослідження є процес модернізації механізмів регулювання та стимулювання інноваційної діяльності регіональних туристичних ринків.

Предметом дослідження є теоретико-методологічні та практичні засади модернізації механізмів регулювання інноваційної діяльності регіональних туристичних ринків.

Методи дослідження. Для виконання окреслених завдань у дисертації використано сукупність загальнонаукових та спеціальних методів наукового дослідження, логічного та теоретичного узагальнення – для визначення сутності інноваційної діяльності, інноваційного процесу та регіональних ринків туристичних послуг (підрозділи 1.2, 1.3, 2.1, 2.3), морфологічного аналізу при уточненні понятійно-категоріального апарату, що характеризує регіональні ринки туристичних послуг, інноваційну політику, конкурентоспроможність (підрозділи 1.1, 3.2, 5.2), аналізу та синтезу для відбору системного, методичного, методологічного, кластерного та інституційного підходів (підрозділи 2.3, 4.1, 4.2, 4.3, 5.1, 5.2), статистичного аналізу для оцінки тенденцій розвитку інвестиційно-інноваційних процесів на РРТП (підрозділи 4.2, 5.3), економіко-математичного моделювання для діагностики ефективності регулювання та стимулювання інноваційної діяльності РРТП (підрозділи 4.1, 4.3), діалектики та історизму - при дослідженні еволюції теорій та підходів до концепцій інноваційної діяльності та регіональних ринків туристичних послуг; порівняльного аналізу та рейтингування – при оцінці рівня інноваційної діяльності, привабливості РРТП та їх рейтингування та конкурентоспроможності (підпункти 4.1, 4.3), дедуктивний метод для конкретизації висновків та надання теоретичних та практичних рекомендацій, графічний метод для наочного представлення ілюстративного матеріалу дисертаційного дослідження. Також основою методологічного дослідження є сучасні фундаментальні та прикладні положення макро- та мікроекономіки, теорії економічної науки регіональної економіки, економіки природокористування тощо.

Інформаційну базу досліджень становлять законодавчі та нормативно-правові акти України, офіційна статистична інформація регіональної туристично-державної служби статистики України, інформаційні інтернет-ресурси, результати наукових досліджень закордонних та вітчизняних науковців

та фахівців-практиків з питань регіональної політики, офіційні публікації міжнародних організацій, результати наукових та аналітичних досліджень і розрахунків автора.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в розробці та науковому обґрунтуванні теоретико-методологічних засад та рекомендацій практичного характеру, спрямованих на модернізацію механізмів регулювання і стимулювання інноваційної діяльності регіональних туристичних ринків. Найбільш вагомими результатами, отриманими в процесі дослідження та їх наукова новизна полягають в наступному:

вперше:

- запропоновано концепцію модернізації механізмів регулювання та стимулювання інноваційної діяльності на регіональному туристичному ринку, де, на відміну від існуючих, елементами переходу на інноваційну модель є: аналіз та оцінка рівня конкурентоспроможності регіонального туристичного ринку, визначення рівня залежності туристичної активності регіональних центрів від інноваційно-інвестиційних чинників, структурний підхід до аналізу інституційного середовища РРТП, кластерний підхід до стимулювання підприємницької активності на визначених регіональних ринках;

- обґрунтовано комплексний підхід до оцінки конкурентоспроможності регіональних ринків туристичних послуг за показниками розвитку туристичного ринку та регіону загалом. На відміну від інших, підхід передбачає врахування оцінки результативності державної та регіональної політики, а також результатів обрахунку інноваційно-інвестиційних та соціальних процесів регіонального ринку, що дозволить з'ясувати рейтингові позиції рівня конкурентоспроможності досліджуваного регіону;

удосконалено:

- класифікаційний підхід до видової структури послуг на регіональному туристичному ринку, який, в свою чергу, складається з ринку рекреаційного туризму, ринку зеленого туризму, ринку етнічного туризму, ринку ділового туризму, ринку спортивного туризму, ринку релігійного туризму та ринку екстремального туризму. Визначено, що регіональний ринок туристичних послуг поділяється за пропозицією наданих туристичних послуг на ринок послуг з розміщення, харчування, додаткового туристичного обслуговування та туристичних перевезень, а за віковою категорією запропоновано розрізняти ринок молодіжного, сімейного та пенсійного туризму;

- критеріальний підхід до формування регіонального розподілу туристичного ринку, згідно якого відбувається умовний поділ території України з урахуванням економічних, соціальних, географічних, кліматичних та транскордонних відмінностей. Це дозволило покласти в основу авторського регіонального розподілу критерії: цілісність, перспективність, однорідність, статистична ідентичність, об'єктивність, складність.

- підхід до моніторингу первинних та діючих нормативно-правових та інших регламентуючих туристичну активність документів, що уможливило згрупувати діючі нормативні документи за основним та спеціальним призначенням. Це дозволило: розкрити суть основного документа ЗУ «Про

туризм» в контексті реалізації державної політики, виконання повноважень та інших функціональних заходів; запропонувати внесення поправок до діючого документу в частині розширення переліку функціональних зобов'язань туристичних аспектів для інвестиційного забезпечення, врахування закордонного досвіду та розширення правомочних засад не лише для класичного, а й для інших видів туризму;

- методологічні підходи до розробки алгоритму регулювання інноваційної діяльності регіональних ринків туристичних послуг органами виконавчої влади, що базується на використанні складових системного, аналітичного, факторного, підсумкового та порівняльного підходів. Це сприятиме при виборі подальших ефективних стратегій і цілей державних та регіональних важелів влади, передбачатиме розробку кількісних та якісних показників інноваційного сприяння туристичним суб'єктам, визначатиме необхідність запровадження різного виду інновацій в туризмі та їх результативність. Результативністю запровадження даного підходу є розподіл підприємств на інноваційно-привабливі та інноваційно-депресивні;

- методичний підхід до визначення рівня залежності (незалежності) регіональних ринків туристичних послуг від інвестиційних та інноваційних чинників. Такий підхід відрізняється від існуючих тим, що за основу взято соціально-економічні показники: динаміка кількості туристів обслуговуваних туроператорами та турагентами, обсяг капітальних інвестицій і втират на виконання наукових досліджень та розробок. Це дозволить вірогідніше визначити відмінність розвитку інвестиційно-інноваційних чинників в межах регіонального туристичного ринку;

- методологію оцінки позицій досліджуваних РРТП в межах України та окремо визначеного економічного району. Це дозволить здійснити оцінку рівня конкурентоспроможності з урахуванням послідовності розрахунків за позиціями: «показники туристичного ринку», «показники економічної та соціальної згуртованості», «показники економічної ефективності», «показники інвестиційного розвитку та зовнішньоекономічної співпраці», «показники фінансової самодостатності», «показники розвитку малого та середнього підприємництва», «показники ефективності ринку праці», «показники розвитку інфраструктури», «показники відновлювальної енергетики та енергоефективності», «показники доступності та якості послуг у сфері освіти», «показники доступності та якості послуг у сфері здоров'я», «показники соціального захисту та безпеки», «показники раціонального природокористування та якості довкілля», «показники інноваційного розвитку»;

- структуру туристичного кластеру, яка розмежовується за: сервісним сектором; сектором надання туристичних послуг; суміжним сектором координації та організації туристичного кластера. Синергетичний ефект від кластерної діяльності, який є особливо відчутним на регіональному рівні, призведе до щільності відносин між туристичними підприємствами, осередками готельно-ресторанних послуг, торгівельними структурами, що вплине на привабливість туристично-рекреаційних ресурсів не лише конкретного регіону, але й країни загалом;

набули подальшого розвитку:

- теоретико-наукові підходи до сутнісного визначення регіональних ринків туристичних послуг, які являють собою чітко визначену територію, що може охоплювати одну або декілька областей, має туристичні та конкурентні переваги, розвинену туристичну інфраструктуру та характеризується постійним оновленням туристичної пропозиції та попиту;

- дослідження особливостей визначення сутності та ролі гастрономічного туризму, як відносно нового поширеного серед споживачів виду туристичних послуг в структурі регіональних ринків туристичних послуг, який знайомить з місцевою кухнею та її кулінарними принадами, а особливість полягає в дегустаційних процесах, вивченні вікових традицій та національного духу через приготування і споживання різноманітних страв. Це впливає на покращення соціально-економічних процесів регіону, що вказує на його пріоритетність та доцільність розвитку;

- сутнісне наповнення розуміння категорії «інноваційної діяльності на регіональних ринках туристичних послуг», як процесу орієнтованого на пошук нових підходів по створенню сучасних туристичних продуктів та надання послуг, освоєння нових ринків збуту, впровадження сучасних технологічних та виважених інформаційних рішень, а також впровадження в практичній діяльності туристичних регіональних ринків інноваційних технологій та сучасних видів продуктів і послуг з нестандартними способами заохочення туристів. До характерних рис започаткування інновацій сфери туризму виділено: продуктові, технологічні, маркетингові, організаційно-управлінські, сервісні види інновацій;

- зміст категорії «інновації в туризмі» - як комплекс заходів, що містять якісну новизну і направлені на позитивні зміни туристичної галузі залишаючись частиною інноваційного процесу, який поширюється серед регіональних туристичних ринків та націлений на рівень задоволеності туриста завдяки адаптації осередків туристичної інфраструктури;

- виокремлення напрямів подальшого впровадження інноваційних заходів на РРТП, які пропонуємо розглядати в схематичній сукупності в контексті макроекономічного та мікроекономічного блоків. З метою максимального усвідомлення змісту структури та послідовності інноваційного процесу запропоновано здійснювати формування етапів реалізації інноваційних процесів туристичної галузі, де визначеними етапами є: визначення інноваційної необхідності зародження ідеї, реалізація подальшої розробки ідеї, проведення експериментів та випробувань, практична реалізація на ринку туристичних послуг регіону, досягнення комерційного ефекту, введення в дію та перетворення в продукт;

- інституційний механізм функціонування регіональних туристичних ринків, який на відміну від існуючих досі переконань є загальноприйнятою структурною взаємодією відносин економічних суб'єктів з приводу впливу на туристичні об'єкти, що за своїм змістом формуються на основі інститутів, які функціонують в сфері туризму та тісно комунікують між собою створюючи мультисистемну структуру з кінцевим економічним ефектом, якого можна

досягти базуючись лише на основі пов'язаних інституційних змін. Відмічено повне взаємоузгодження інтересів приватного та державного секторів в процесі забезпечення інституційного середовища;

- узагальнення підходів до категорії «конкурентоспроможність на регіональних ринках туристичних послуг», які відображають відмінність певного туристичного продукту від конкуруючого та встановлюють його привабливість для споживача. Вплив конкурентоспроможності регіональних ринків туристичних послуг слугує регулятором темпів та обсягів виробництва, спонукає до інноваційної діяльності та різносторонніх модернізацій підприємств. Для конкурентоспроможності туристичного підприємства є притаманними такі риси: перспективність, динамічність, пропорційність, атрибутивність, об'єктивність, порівняння та системність.

Практичне значення одержаних результатів полягає у можливості використання сформульованих теоретико-методологічних, методичних і практичних розробок і пропозицій при: розробці стратегій з модернізації механізмів регулювання та стимулювання інноваційної діяльності регіональних ринків туристичних послуг, формуванні державних і регіональних програм розвитку туризму, у практичній діяльності органів влади різних рівнів.

Основні положення, висновки і рекомендації, що містяться у роботі, схвалені та використовуються у практичній діяльності профільних організацій, відомств та управлінь, підприємств. Концептуальні підходи до модернізації механізмів регулювання та стимулювання інноваційної діяльності на регіональному туристичному ринку використовуються ГО «Агенція розвитку туризму» (довідка № 77/19 від 09.09.2019 р.) та ГС «Агро-еколого-рекреаційний кластер «ФРУМУШИКА-НОВА» (довідка № 21 від 19.10.2020 р.). Запропонований підхід до моніторингу первинних та діючих нормативно-правових та інших регламентуючих туристичну активність документів використовується Одеською асоціацією туристичних агенцій (довідка № 17/19 від 25.11.2019 р.), Татарбунарською ОТГ (довідка № 46 від 21.12.2020 р.) та Миколаївською обласною організацією спілки сприяння розвитку сільського зеленого туризму в Україні (довідка №11/2-18 від 11.04.2018 р.). Методичний підхід до визначення рівня залежності (незалежності) регіональних ринків туристичних послуг від інвестиційних та інноваційних чинників використовуються в роботі: ТОВ «Агенція «Авентур» м.Харків (довідка № 119 від 22.12.2017 р.), ТОВ «Алвона-Пленет» м.Одеса (довідка № 72 від 27.11.2017 р.), ТОВ «Мейлі Тур» м.Миколаїв (довідка № 16-05 від 18.01.2018 р.), ФОП Мокан А.Д. «Туристичний сервіс «Культура путешествий» (довідка № 119 від 20.05.2019 р.), Методологію оцінення позицій досліджуваних РРТП в межах України та окремо визначеного економічного району впроваджено в навчальний процес Одеської національної академії харчових технологій (Акт впровадження від 12.11.2020 р.).

Особистий внесок здобувача. Усі наукові результати, викладені в дисертації, одержані автором особисто. З наукових праць, опублікованих у співавторстві, використані лише ті ідеї та положення, які є результатом особистої роботи дисертанта.

Апробація результатів дисертації. Найбільш вагомими теоретико-методичні положення та практичні рекомендації дослідження апробовано на численних науково-практичних конференціях найважливішими серед яких є: міжнародна «Глобальна економіка в посткризовий період та Україна», (м. Тернопіль, 17-18 лютого 2011 р.), II всеукраїнська «Інтеграційні та інноваційні напрямки розвитку індустрії гостинності» (м.Одеса, 4-5 жовтня 2012), IV міжнародна «Індустрія гостинності у країнах Європи» (м. Сімферополь, 29-31 березня 2012р.), I міжнародна «Збалансований розвиток туристичних регіонів: національний і світовий досвід» (м.Львів, 25-26 вітня 2013р.), II всеукраїнська «Інтеграційні та інноваційні напрямки розвитку індустрії гостинності» (м.Одеса, 19 квітня 2018), міжнародна «Туризм та курорти: Досвід Ізраїлю для України» (м. Київ, 23-24 квітня 2018), VII-а міжнародна «Сучасні аспекти модернізації науки в Україні: стан, проблеми, тенденції розвитку», (м. Зальцбург (Австрія) 7 березня 2021 р), IV всеукраїнська «Теоретичні і прикладні напрямки розвитку туризму та рекреації в регіонах України» (м. Кропивницький, 5-6 квітня 2018р.), міжнародна «Україна – Вірменія: історія, культура, туризм» (Київ, 15-16 квітня 2019 р.), II міжнародний науковий форум «NEW ECONOMICS - 2020» (м.Київ, 31 жовтня 2020 р.), Contemporary Economy and Society. Challenges and Solutions «INTERNATIONAL SYMPOSIUM. Experience. Knowledge. Contemporary Challenges» (Bucharest, Romania, December 16th-17th, 2020), міжнародна «Сучасні тенденції розвитку індустрії туризму та гостинності у конкурентному середовищі» (м. Харків, 2020), міжнародна наукова конференція ResearchBib «Tendenze attuali della moderna ricerca scientifica» (Stuttgart, Deutschland, 5. Juni, 2020), VI міжнародна "Проблемы и вызовы экономики региона в условиях глобализации", (г. Комрат, Болгарія, 26 ноября 2020), Міжнародний науковий форум «NewEconomics – 2020» (м. Київ, 31 жовтня 2020 р.), Internationalen wissenschaftlich-praktischen Konferenz, «Tendenze attuali della moderna ricerca scientifica: der Sammlung wissenschaftlicher Arbeiten «ΛΟΓΟΣ» (Stuttgart, Deutschland, 5. Juni, 2020), щорічні конференції професорсько-викладацького складу Одеської національної академії харчових технологій (Одеса, 2018-2021 pp.).

Публікації одержаних результатів. За результатами виконаного дослідження опубліковано 47 наукових праць, із них 1 одноосібна монографія, 5 колективних монографій, 22 статті у фахових виданнях, 19 публікацій апробаційного характеру. Загальний обсяг публікацій становить 45,05 д.а., з них особисто автору належать 30,05 д.а.

Обсяг та структура дисертації. Дисертаційна робота складається з анотації, вступу, п'яти розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг роботи складає 469 сторінок. Основний зміст роботи викладено на 360 сторінках. Робота містить 25 рисунків, 20 таблиць, 16 додатків, список використаних джерел налічує 310 найменувань на 31 сторінці.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЙНОЇ РОБОТИ

У *вступі* обґрунтовано актуальність теми дисертації, її зв'язок з науковими програмами, планами, темами; визначено мету, завдання, об'єкт, предмет і

методи дослідження; відображено наукову новизну, практичне значення одержаних результатів, їх апробацію та особистий внесок дисертанта.

У першому розділі **«Наукові засади дослідження регіональних туристичних ринків»** – висвітлюється суть, значення, передумови формування та сегментація регіональних ринків туристичних послуг, надано загальну характеристику та класифіковано туристичні послуги, з'ясовано роль та особливості гастрономічного туризму в структурі регіональних туристичних ринків.

Узагальнено теоретико-наукові засади змісту та значення ринку туристичних послуг, конкретизовано його функціональну приналежність, класифіковано види. Обумовлено позицію формування регіональних туристичних ринків на основі їх територіальних відмінностей залежно від приналежності, масштабності, заселення, транскордонного походження, характеру та способу господарювання, релігійних та етнічних традицій народу.

Як і для будь-якого товару, так і до туристичного продукту існують певні вимоги, які є запорукою його споживацької приналежності. Найбільш суттєвими щодо форми та змісту туристичного продукту та послуги слід вважати вимоги безпечності, комфортності, достатності, категоріальної відповідності та конкурентоспроможності. Похідною туристичного продукту є тур, який націлений на реалізацію споживачами та розглядається як єдине ціле на визначений маршрут на конкретний термін. Тури класифіковано за інтересами, тривалістю, чисельністю сезонними особливостями, класами, масштабом, формою, видами транспортного сполучення.

Усвідомлено розуміння туристичного попиту та його закономірностей, окреслено чинники впливу на нього. До узагальнених чинників слід віднести комплексні та економічні. Комплексні чинники впливу на туристичний попит формуються з вільного часу (відпустки, канікул, святкових днів, сезонності, тощо). Економічні чинники складаються в свою чергу з доходів, матеріально-технічного забезпечення. Уточнено поняття пропозиції на туристичному ринку з подальшою структурованістю її складників. Зокрема до структури туристичної пропозиції відносимо такі її різновиди, як базову та наявну. Водночас базова туристична пропозиція приваблює споживачів своєю користю та створює цілісність туристично-рекреаційної місцевості регіону. В той же час, наявна туристична пропозиція зорієнтована в основному на реалізацію туристичними суб'єктами.

Наукове тлумачення регіональних туристичних ринків та їх функціонального призначення є доволі неоднорідним, малодослідженим та потребує конкретизації своєї об'єктивності не зважаючи на представлені наукові доробки значної кількості науковців і дослідників. Суспільне тлумачення регіональних ринків туристичних послуг передусім охоплює просторову організацію наявних в обмеженій кількості туристично-рекреаційних ресурсів та туристичної інфраструктури. Для РТР є характерним стійкість та взаємозв'язки між внутрішніми сегментами регіону. Взаємодія елементів формується саморегулюючим способом за умови опосередкованого впливу держави та регіональних управлінських структур. Ефективність внутрішніх регіональних

процесів на РТР є відображенням ємності самого ринку, способу організації господарської та суб'єктної взаємодії. Внутрішньогалузеві відносини туристичних ринків зумовлені запровадженням інновацій підприємницьких суб'єктів, технологічним потенціалом праці, сталістю туристичних потоків.

Розуміння РТР є значно ширшим від категорії «туристичний регіон», оскільки окрім просторових ознак охоплює економічні ознаки, викликані ринковою взаємодією між його суб'єктами. РТР, це є не чітко визначена територія, яка може охоплювати одну або декілька областей, має туристичні та конкурентні переваги, розвинуту туристичну інфраструктуру та характеризується постійним оновленням туристичної пропозиції та попиту. Тому пропонуємо дотримуватися системного підходу в дослідженні РТР, який пов'язаний з відтворенням системності виробництва, реалізації та споживання різного виду туристичних продуктів та послуг в межах окресленого територіального угруповання.

До уваги взято широкий спектр ознак, які виокремлюють та диференціюють складники в структурі РРТП, серед яких: економічні особливості соціальної та економічної згуртованості, інноваційного забезпечення, показники туристичного ринку, рівень розвитку малого та середнього бізнесу, рівень фінансової сомоодоскональності, рівень розвитку інфраструктури та схеми її розвитку, ефективність ринку праці, рівень якості умов довкілля та раціонального природокористування, рівень соціального захисту, доступність медичного обслуговування. Окрім того, авторський регіональний розподіл базується на критеріях цілісності, перспективності, однорідності, статистичної ідентичності, об'єктивності, складності та проблемності.

Визначено позитивні та негативні наслідки туризму регіону, як секторального процесу, в результаті чого синхронізовано дії держави у вигляді опосередкованого, стримуючого та стимулюючого підходів до поживавлення туристичної активності. Окреслено нове термінологічне визначення «туристична комерціалізація», як різновид галузевих конкурентних переваг, під якими варто розуміти інвестиційну спрямованість регіональних туристичних підприємств щодо просування свого туристичного продукту. Основним інструментом даного процесу слід розуміти інформаційне розповсюдження, презентацію, маркетингові важелі просування задля вдосконалення якісних і кількісних ознак та переваг самого туристичного продукту.

Деталізовано існуючі ризики РРТП, до яких слід віднести суспільно-політичні, економічні, адміністративні та регіональні. Зокрема, суспільно-політичні пов'язані зі зміною суспільного устрою та політичними обставинами; адміністративні – регламентуються законами, різного роду обмеженнями та податковими інструментами; економічні – впливають на купівельноспроможний попит, інвестиційні можливості підприємств, сальдо торгівельно-платіжного балансу, тощо; регіональні – безпосередньо віддзеркалюють конкурентну ситуацію регіону, цінову політику послуг, схильність регіону до туристично-рекреаційної активності, стан інституційного забезпечення.

Інструментами туристичного регулювання, які є співзвучними з загальними інтересами держави та регіону є: правові, економіко-фінансові та

адміністративно-організаційні. Особливої уваги потребують саме останні, що визначають правила та норми поведінки суб'єктів туристичної діяльності та представлені в своїй логічно-структурній послідовності на рисунку 1.

Рис. 1. Організаційно-адміністративний та нормативно-правовий інструментарій, що регламентує поведінкові засади суб'єктів регіональних туристичних послуг та дотичних до туристичної галузі сфер

Виділено основних суб'єктів туристичного ринку (туроператорів, турагентів, виробників туристичних послуг, споживачів туристичних послуг). Кожен із зазначених суб'єктів характеризується системою взаємодією з іншими та утворенням структури функціонування ринку туристичних послуг загалом.

РРТП складається з ринку рекреаційного туризму, ринку зеленого туризму, ринку етнічного туризму, ринку ділового туризму, ринку спортивного туризму, ринку релігійного туризму та ринку екстремального туризму. Окрім цього, РРТП поділяється за пропозицією наданих туристичних послуг на ринок з послуг розміщення, харчування, додаткового туристичного обслуговування та туристичних перевезень.

За віковою категорією пропонуємо розрізняти ринок молодіжного, сімейного та пенсійного туризму. Зроблено акцент на дослідженні гастротуризму, як різновиду туризму, який полягає у ознайомленні з традиціями та національною ментальністю народу через приготування та вживання різних страв. Їжа допомагатиме краще налагодити зв'язки між людьми з різним менталітетом. Суть даного туризму полягає саме в дегустаційних процесах,

знайомство з місцевою кухнею та її кулінарними принадами.

На сьогоднішній день в Україні відбувається багато різноманітних гастрономічних турів, які створюють передумови для формування на міжнародному та внутрішньому ринках конкурентоспроможного туристичного продукту гастрономічного виду. Взято до уваги особливості протікання гостротуризму в Італії, Франції, Іспанії, Австрії, Греції, Німеччині та Гонконзі. Окреслено вплив гостротуризму на покращення соціально-економічних процесів регіону, що є свідченням пріоритетності та доцільності розвитку.

В другому розділі «Теоретичні аспекти інноваційної діяльності на регіональних ринках туристичних послуг» обґрунтовано сутність походження та запропоновано характеристику інноваційної діяльності, здійснено моніторинг нормативно-правового забезпечення регулювання діяльності РТР, окреслено пріоритетні напрями державного регулювання інноваційної діяльності, конкретизовано суть і значення інновацій та інноваційної діяльності в політиці розвитку господарських соціально-економічних систем регіону.

Визначено, що існуючі підходи до розуміння сутнісного нововведення категорії "інновація" дозволяють стверджувати, що кінцевий результат полягає не в конкретних локальних інноваційних заходах, а у впровадженні їх застосування в системному порядку. Слід розуміти що, інноваційна діяльність є результатом тривалих часових проміжків людської ідейності та активності наукового пошуку не дивлячись на те, що предметом суспільного дослідження дана категорія стала не так давно, а лише в XV столітті. Це дозволяє визначити роль інновацій, як ефекту і процесу інноваційної активності з витікаючими наслідками, тому що сама діяльність є систематичним процесом зміни застарілих параметрів, вдосконалення нових форм та методів, підходів та концепції найбажанішого розвитку подій. Здійснений екскурс існуючих теоретичних підходів та гіпотез щодо категорії "інновація" та "інноваційна діяльність" дозволив показати зміни та динамічні процеси останніх за різними ознаками та критеріями, виокремивши окремі риси, які притаманні до кожної категорії.

Окреслено чотири основних види інноваційних продуктів за характером та функціональним призначенням: технічні, економічні, організаційні і соціальні.

Відповідно до масштабу та сили впливу на ефективність підприємства, інновації слід групувати на локальні та глобальні. За рахунок перших можна досягти переважно прогресивних трансформацій у загальній активності організацій та які чинять вплив на увесь процес функціонування, а другі є принципово новими для підприємства та значно покращують організаційно-технічний рівень виробництва, збільшуючи соціально-економічний ефект діяльності складників регіону. Виділено три основних способи організації інноваційної діяльності підприємства: власними силами, сторонньою допомогою, на основі зовнішньої венчурної організації. Підсумовуючи дослідження сутнісного наповнення «інновації» можемо резюмувати, що їх найважливішою рисою є їх новизна та споживацькі потреби, які задовольняють ринковий попит, забезпечують прибуток виробникові та формують комерційний успіх.

Тому інноваційна діяльність на РРТП, як процес орієнтований на пошук нових підходів по створенню сучасних туристичних продуктів та надання послуг, а також освоєння нових ринків, впровадження сучасних технологічних та виважених і вірних інформаційних рішень. Впровадження в практичній діяльності туристичних ринків регіону інноваційних технологій та сучасних видів продуктів та послуг з не стандартними способами заохочення туристів стає основною рушійною силою економічної стабільності розвитку регіонів України.

Систематизовано теоретичні процеси становлення національного та регіонального туристичного ринку. Здійснено моніторинг первинних та діючих нормативно-правових та інших регламентуючих туристичну активність документів. З'ясовано причини динамічних змін законодавчих процесів туристичної галузі. Виокремлено недоліки в нормативній площині функціонування регіональних туристичних ринків.

Налічено більше 200 різноманітних документів, які формують систему державного туристичного законодавства. Діючі нормативні документи нами було згруповано за основним та спеціальним призначенням. Розкрито суть основного документа ЗУ «Про туризм» і в контексті реалізації державної політики виконання повноважень та інших функціональних заходів.

Показано процес становлення туристичного ринку України та регіонів, починаючи з 1997 року, коли Україна стала членом Всесвітньої туристичної організації. Застосовано уніфікований підхід до узагальнення законодавчих та нормативних документів основного та спеціального призначення регулювання туристичної діяльності, що може свідчити про важливість та доречність дотримання принципу ієрархії нормативно-правових взаємозв'язків між суб'єктами в галузі туризму. Тому комплексність та впорядкованість регулювання нормативно-правових відносин в туризмі впливатиме на отримання подальшого ефекту туризму, як виду підприємницької діяльності в межах регіону та країни загалом. Стратегічно важливим об'єктом регулювання РРТП в правовій площині є інституційні складові, які відповідають за якість туристичного продукту, тому вдосконалення нормативно-правового забезпечення туристичної діяльності регіону має відображати інтереси регіону та національні пріоритети в напрямі задоволення потреб не лише українських але й закордонних туристів.

Узагальнено, що державне регулювання інноваційної діяльності на РРТП розглядається сукупністю діяльності органів державної влади для створення сприятливого середовища для розвитку туризму та формуванням відповідних орієнтирів пріоритетності з подальшим оцінюванням цілісних концепцій їх організаційно-правового та наукової фінансового саморозвитку. Основною метою державного регулювання інноваційної діяльності суб'єктів туристичної сфери й відтворення туристично-рекреаційної активності регіону є спрямування на задоволення споживацьких потреб, здійснення мандрівок, збільшення попиту на робочу силу, зростання доходів усіх суб'єктів економічної системи. Регулювання інноваційних процесів на РРТП відбувається через застосування адміністративних (прямих) та економічних (непрямих) методів.

За умови приналежності регулюючої функції держави до управлінського

процесу, слід акцентувати увагу на алгоритмі, який реалізується через взаємодію між органами державної виконавчої влади на РРТП. Тому слід розглядати систему органів виконавчої влади країни та регіонів наближено сформованими до кола покладених завдань. Зазначений алгоритм застосовується за умов системного, аналітичного, факторного, підсумкового та порівняльного підходів.

Поєднання та взаємоузгодження туристичної діяльності соціально-економічних стратегій розвитку регіону забезпечують комплексність та досягнення поставлених результатів в усіх без виключення сферах діяльності регіону. Запропоновано розглядати напрями розвитку інноваційної діяльності РТР в схематичній сукупності в контексті макроекономічного та мікроекономічного блоків (рис. 2).

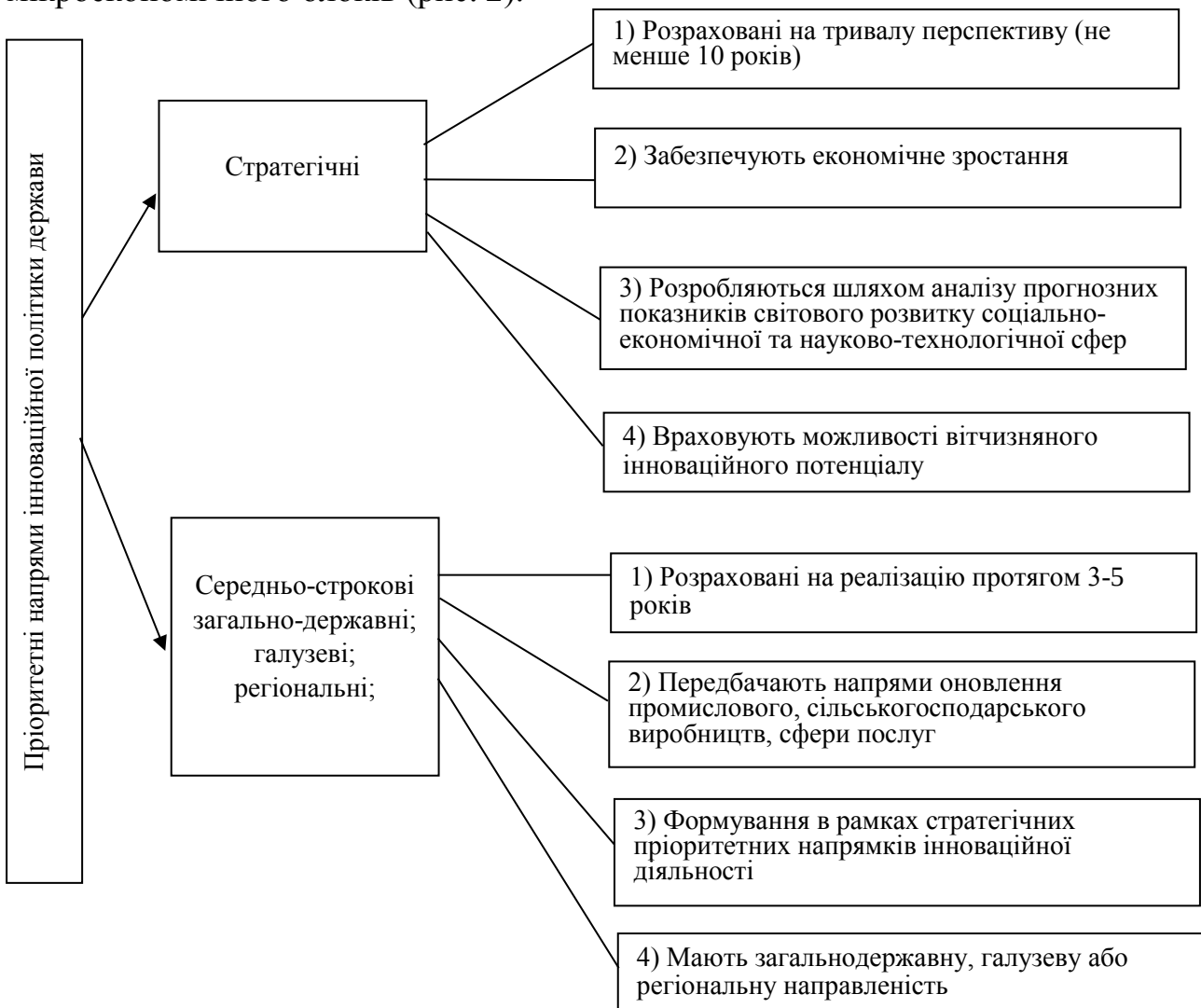

Рис. 2. Напрями розвитку інноваційної діяльності регіональних туристичних ринків в контексті макроекономічного та мікроекономічного блоків

Особливої уваги задля здійснення процесів регулювання та розвитку туризму в регіоні належать практиці закордонних країн. Враховуючи досвід цих країн слід організовувати та розвивати саме регіональний туризм. Між країнами світу використовуються три моделі державної участі в регулюванні туризму регіону, що нами було розглянуто на прикладі Великобританії, Іспанії, Туреччини, Єгипту, Тунісу, Мексики та ряду інших країн Європи.

Обґрунтовано змістовне та предметне наповнення категорії «інновації в туризмі» з огляду на різнобічність поглядів науковців та дослідників.

В *третьому розділі «Концептуальні та методологічні підходи до інноваційної діяльності регіональних туристичних ринків»* синхронізовано напрями впровадження інноваційних заходів на регіональних туристичних ринках, окреслено інноваційний процес та його вплив на підвищення ефективності заходів на регіональних туристичних ринках, охарактеризовано показники інноваційно-інвестиційної активності на регіональних ринках туристичних послуг.

Конкретизовано основні напрями функціонування туристичних підприємств сфери інновацій, серед яких: створення нових туристичних продуктів; запровадження до нині не застосовуваних ресурсів; впровадження новітніх технологічних рішень у наданні готельно-ресторанних та транспортних послуг; освоєння нових ринків збуту. Запропоновано тлумачення: «інновації туризму», як комплекс заходів, що мають якісну новизну, які направлені на позитивні зрушення туристичної галузі та є частиною інноваційного процесу, які поширюються через регіональні туристичні ринки на рівень задоволеності туриста і завдяки адаптації осередків туристичної інфраструктури, та проявляється в продуктових, технологічних маркетингових, організаційно-управлінських і сервісних інноваціях.

Запропоновано класифікації інновацій на РРТП за критеріями новизни, призначення, інвестицій, масштабів, сутнісним наповненням, формами власності. Що дає нам змогу виокремити: базисні інновації – пов'язані з організацією впровадження ідей в туристичній діяльності в частині управлінського процесу; збутові інновації – є найважливішою складовою продовження інноваційної активності для впровадження потреб цільових споживачів та залучення споживацьких сегментів; циклічні інновації – пов'язані зі зміною якісних можливих випробувань туристичних продуктів з нормальним їх позиціонуванням.

Визначено вплив регіональної політики розвитку туристичних ринків, яка націлена на формування засад самостійності та стимулювання саморозвитку господарюючих суб'єктів, оптимально розподіляти регіональні ресурси, завдяки чому підвищувати конкурентні позиції туристичних підприємств. Запроваджено складники алгоритму інноваційного потенціалу регіонального туристичного ринку, який є симбіозом трудових, інформаційних, фінансово-кредитних виробничих, матеріально-технічних та трудових ресурсів підприємства (рис. 3).

Ефективне впровадження інноваційного процесу на підприємствах туризму є можливим за умови цілеспрямованої інноваційної стратегії, яка поєднує в собі комплекс дій, що чинять вплив на інноваційну діяльність туристичного підприємства в довгостроковій перспективі. До вказаного комплексу дій пропонуємо віднести набір регіональних чинників формування інноваційної привабливості регіонів, врахування зарубіжного досвіду започаткування молодіжного туризму, як інноваційного спрямування на відродження туристичної сфери, інноваційне управління туризмом та державне сприяння інноваційної діяльності РРТП.

Рис. 3. Алгоритм інноваційного потенціалу регіонального туристичного ринку

Найбільш прийнятним до українських реалій є змішаний напрям інноваційної активності туристичних ринків, який активно аргументує активну взаємодію органів центральної влади різних рівнів регулювання туристичного підприємництва, дає змогу посилити фінансові позиції задля ефективного розвитку туризму. Аргументовано вагоме значення молоді у формуванні управлінських та регулюючих методик розвитку туристичної сфери.

За умов цілковитої підприємницької та комерційної діяльності туристичного ринку слід розвивати «соціальний туризм» та умови доступності до нього широких верств населення включаючи дітей, молодих людей, студентів, пенсіонерів, інвалідів. Соціальний ефект очікується при формуванні соціальних потреб споживачів туристичних послуг, підвищення культурного та освітнього рівня населення регіону та соціальної захищеності туристично-рекреаційних принад регіону. Екологічний ефект досягається при дотриманні балансу природно-рекреаційного середовища туристичної галузі, реконструкції архітектурних, музейних та інших осередків за умов екологічно-допустимих норм.

В результаті дослідження досягнуто висновку, що інноваційна діяльність суб'єктів туристичного ринку регіону охоплює три вектори свого розвитку (табл. 1).

Таблиця 1

Напрями інноваційного розвитку регіональних туристичних ринків
в контексті зарубіжного досвіду

Самодостатній напрям	Централізований напрям	Змішаний напрям
Легалізує самостійне вирішення залучення інвестиційно-інноваційних ресурсів самим підприємством. Надаються державою значні преференції та послуги туристичним суб'єктам різноманітних варіантів інноваційного розвитку. На засадах цілковитої свободи та невтручання держави у діяльність туризму регіону. Типова країна: США	Продукує підсилену роль ключового міністерського органу в діяльності суб'єктів господарювання туристичної сфери регіону. Забезпечує в цю галузь значні фінансові впливання, інфраструктурну модернізацію з метою орієнтації на зовнішні валютні надходження. Типовими країнами є: Єгипет, Туреччина	Комбінує механізм промоції інноваційних ідей, шляхом залучення багатогалузевих структур, які, в свою чергу регламентують два спектри: загальне сприяння туристичній активності на національному рівні та збутову політику та часткову компенсацію витрат для залучення інновацій різних типів на популяризацію туристичних продуктів на світових туристичних ринках. Типові країни: Великобританія, Італія, Ірландія, Норвегія

Реалізація інноваційних результатів та очікування соціального, економічного та екологічного ефектів може мати різні наслідки за умови впливу ряду факторів. Отримали подальше висвітлення інвестиційні інструменти, фактори та заходи які націлені на відтворення фінансової стійкості туристичних ринків регіону. Загальне розуміння що інвестиційна політика регулювання діяльності РРТП поєднує в собі зацікавленість регіональних та загальнодержавних інтересів завдяки тісній взаємодії різних рівнів органів влади. З боку держави інтерес представляє нормативне та правове регулювання ринкового функціонування, формування стратегії інвестиційного стимулювання визначення територій та об'єктів туризму, що мають пріоритетний напрям для інвестицій.

У четвертому розділі **«Аналіз та оцінка інноваційних процесів на регіональних туристичних ринках України»** обґрунтовано методологічні підходи до оцінки рівня інноваційної привабливості РРТП та їх рейтингування, проведено оцінку залежностей РРТП від інвестиційних чинників, здійснено аналіз рівня конкурентоспроможності західноукраїнського регіонального ринку туристичних послуг.

З метою визначення рівня залежності (незалежності) РРТП від інвестиційних та інноваційних чинників впливу було прийнято рішення побудови парної лінійної регресії по кожній з областей визначеного для дослідження Західного регіону України. Задля знівелювання зайвого впливу розмірів впливу туристичних послуг (так званий ефект масштабу) досліджувані абсолютні показники було конвертовано у відносні (темпи приросту). Для оцінки тісноти зв'язку між залежними та незалежними змінними було застосовано коефіцієнти кореляції, детермінації та еластичності. На основі проведених розрахунків та, беручи до уваги значущість коефіцієнта кореляції, можна стверджувати, що високий рівень кореляції між темпами приросту кількості підприємств % (y) та темпами приросту % (x) характерний для Чернівецької області.

Для оцінки конкурентоспроможності регіональних туристичних ринків України було прийнято рішення про застосування методологічних підходів реалізації та оцінки результативності реалізації державної та регіональної політики з подальшим вдосконаленням за кількома групами показників, моніторингу та оцінки інноваційно-інвестиційних та соціальних процесів розвитку досліджуваних районів було проведено на підставі наявних офіційних статистичних даних, інформація центральних органів виконавчої влади, обласних державних адміністрацій.

Оцінка розвитку РРТП здійснювалася шляхом розрахунків рейтингової оцінки для кожного напрямку та розрахунку загальної рейтингової оцінки в цілому за всіма напрямами. Рейтингова оцінка здійснювалася шляхом порівняння відхилень значень показників за кожним конкретним РРТП за умови найкращих значень в межах регіонів за відповідний (звітний) період та за відповідним рейтингуванням регіонів від 1-го до 27-го місця (кількість областей України, АР Крим, місто Київ, місто Севастополь). Рейтингова оцінка обраховується на основі розрахунку відносних відхилень показників регіону від максимального та мінімального значення таких показників інших регіонів та

обраховується за формулою.

В результаті розрахунків визначено інтегральну рейтингову оцінку, як середнє арифметичне значення суми рейтингових оцінок за усіма напрямками з застосуванням формули. Конкурентоспроможність регіональних туристичних ринків слід оцінювати комплексно, де для конкурентоспроможності РТР окремо взятого регіону необхідно скористатися двома групами показників: показники туристичного ринку та показники розвитку регіону загалом. Показники першої групи охоплюють статистичні дані в розрізі регіонів. До другої групи було включено відносні показники у співвідношенні до загальноукраїнського показника: питома вага суб'єктів туристичної діяльності регіону (юридичні особи та ФОПи), питома вага кількості штатних працівників, питома вага середньооблікової кількості штатних працівників з вищою освітою або середньою спеціальною освітою в галузі туризму регіону (фізичні та юридичні особи), питома вага прибутку від реалізації туристичних послуг (без ПДВ, акцизів та інших обов'язкових стягнень (юридичні та фізичні особи) регіону, питома вага кількості реалізованих туроператорами туристичних путівок (юридичними та фізичними особами) регіону, питома вага вартості реалізованих туроператорами туристичних путівок (юридичні та фізичні особи), питома вага кількості туристів регіону, що обслуговувалися туроператорами (фізичних та юридичних осіб), питома вага кількості туроднів реалізованих туроператорами регіону за туристичними путівками в Україні.

Проведено оцінку залежності РРТП від інноваційно-інвестиційних чинників, де за основу бралися такі соціально-економічні особливості, як: динаміка кількості туристів, що обслуговувалися туроператорами та турагентами, обсяг капітальних інвестицій та витрат на виконання наукових досліджень і розробок кожної області протягом 2010-2019 років. Отримані розрахунки дозволяють припустити, що розвиток ринку туристичних послуг у Волинській, Чернівецькій, Закарпатській областях не залежить від інвестиційних чинників, а вплив інноваційного фактору варто додатково досліджувати, щоб зробити відповідні висновки. Розвиток ринку туристичних послуг Хмельниччини, Львівщини, Івано-Франківщини залежить від інноваційно-інвестиційних чинників. Розвиток ринку туристичних послуг є слабо залежним від інноваційно-інвестиційних, а Рівненщини не залежить від інвестиційних чинників, проте є слабо залежним від інноваційного фактору.

На основі запропонованої методології було розраховано та оцінено позиції досліджуваних РРТП в межах України та Західного економічного району. Це дозволило здійснити оцінку рівня конкурентоспроможності західноукраїнських регіональних ринків туристичних послуг. Даний обрахунок враховував часовий період активності РРТП в межах досліджуваного регіону протягом 2015-2019 рр. До уваги бралися послідовність розрахунків за позиціями: «показники туристичного ринку», «показники економічної та соціальної згуртованості», «показники економічної ефективності», «показники інноваційного розвитку та зовнішньоекономічної співпраці», «показники фінансової самодостатності», «показники розвитку малого та середнього підприємництва», «показники ефективності ринку праці», «показники ринкової інфраструктури», «показники

відновлювальної енергетики та енергоефективності», «показники доступності та якості послуг у сфері освіти», «показники доступності та якості послуг у сфері здоров'я», «показники соціального захисту та безпеки», «показники раціонального природокористування та якості довкілля», «показники інноваційного розвитку» (табл. 2).

Таблиця 2

Уніфіковані значення рейтингових позицій регіональних ринків туристичних послуг, що включено в межі Західного економічного району за роками

№	Рік	Позиція РРТП в межах Західного економічного району							
		Волинський РРТП	Львівський РРТП	Рівненський РРТП	Чернівецький РРТП	Івано-Франківський РРТП	Закарпатський РРТП	Хмельницький РРТП	Тернопільський РРТП
1	2015	5	1	7	4	2	3	6	8
2	2016	4	1	8	5	2	3	6	7
3	2017	3	1	8	6	2	7	4	5
4	2018	5	1	8	2	3	4	7	6
5	2019	5	1	3	2	4	7	8	6
Середнє значення		4,4	1	6,8	3,8	2,6	4,8	6,2	6,4

Отже, спираючись на уніфікований підхід до рейтингування в межах Західного економічного району вдалося визначити, що найбільш конкурентними є Львівський, Івано-Франківський та Чернівецький регіональні ринки туристичних послуг. В цей же час в недостатній мірі конкурентними характеризується: Волинський РРТП і Закарпатський РРТП.

В п'ятому розділі «Напрями модернізації інноваційної діяльності та інституційного середовища регіональних туристичних ринків» удосконалено інституційне середовище РРТП в контексті його організаційної структури та напрямів запровадження, структуровано шляхи модернізації та регулювання конкурентоспроможного середовища на РРТП, запропоновано механізм стимулювання інноваційної діяльності регіональних туристичних кластерів.

На основі інституційного та структурного підходу окреслено інституційний механізм регіональних туристичних ринків, який на відміну від існуючих досі переконань, є загальноприйнятою структурою взаємодії та відносин економічних суб'єктів з приводу впливу на об'єкти, що функціонують у сфері туризму та регіональних туристичних послуг інституційні складові тісно комунікують між собою, створюючи мультисистемну структуру з кінцевим економічним ефектом, якого можна досягти базуючись лишень на основі пов'язаних інституційних змін. Конкретизовано роль та значення держави, як суб'єкта інституційного механізму регулювання та функціонування

регіональних туристичних ринків (рис. 4).

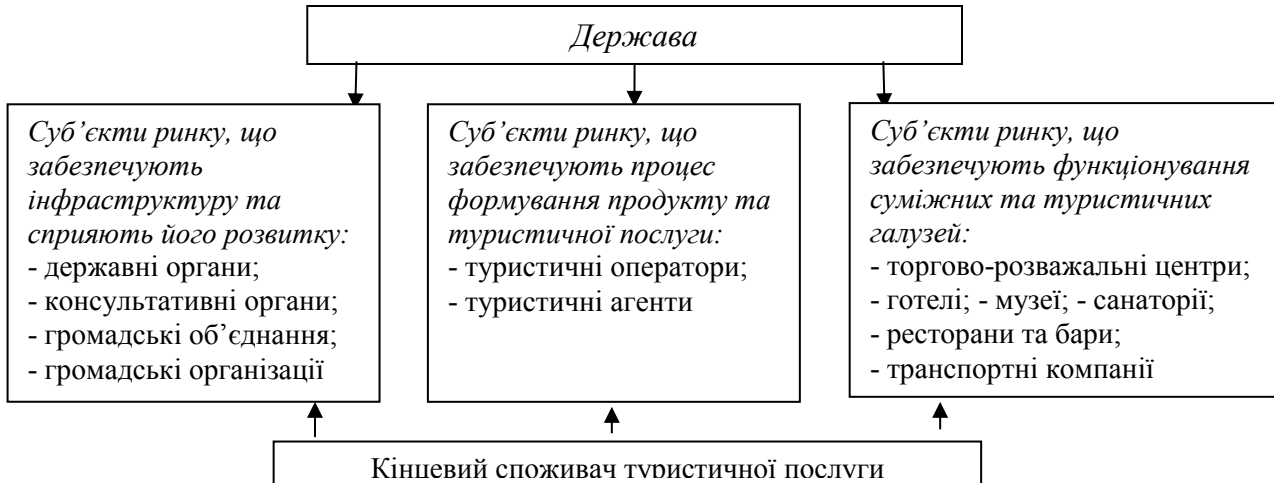

Рис.4. Інституційна структура функціонування РРТП

Конкретизовано інституційну структуру функціонування РРТП, яка відображає взаємодію між собою органів державної влади, а також суб'єктних посередників, що надають спектр туристичних послуг (кінцева споживацька ланка) – введення в дію нормативних та правових актів, а також необхідних для розвитку РРТП умов та обставин. Запропоновано зазначені між собою послідовні механізми трактувати як, інституційні фактори розвитку сфери туристичних послуг в регіоні.

Уточнено функції держави, як основного інституту середовища РРТП. Серед регулюючих функцій слід визначити: планування діяльності, розрахунок обсягу попиту та пропозиції процесів, організація реалізації туристичних продуктів, контроль за процесом реалізації послуг, регулювання відхилень, стимулювання та підтримка. Відмічено повне взаємоузгодження інтересів приватного та державного секторів в процесі забезпечення інституційного середовища (рис.5).

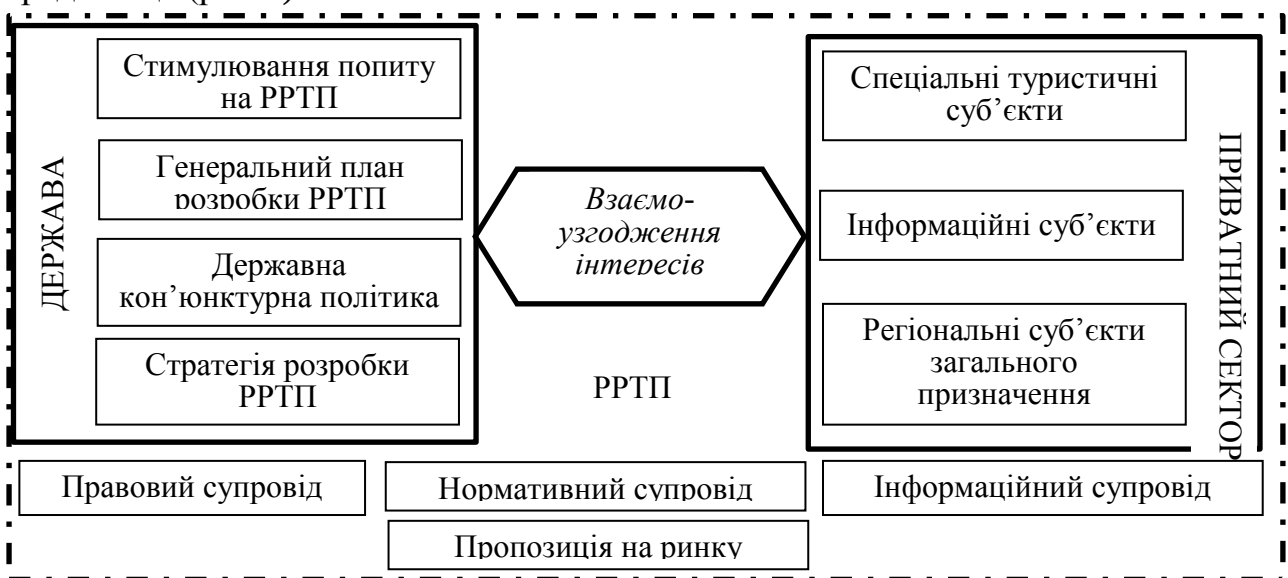

Рис. 5. Схема забезпечення взаємоузгодження інтересів приватного та державного секторів РРТП

Встановлено, що важлива роль у впливі інституційного середовища на РРТП належить невеликим підприємствам, які реалізують свою діяльність в туристичній сфері(наприклад, об'єкти місцевого зеленого туризму).

В свою чергу послідовність та системність дій, що сприяють максимально ефективному розвитку РРТП лягли в основу розробленого нами авторського підходу структурних та процедурних дій щодо утворення інституційної інфраструктури максимально ефективного рівня РРТП (рис. 6).

Рис. 6. Послідовність утворення інституційної інфраструктури формування регіональних туристичних послуг

Забезпечення економічного, господарського та загалом інституційного регулювання розвитку РРТП повинно брати до уваги не лише його географічні межі, а й альтернативність підходів до поєднання, взаємного узгодження з наступною реалізацією насправді результативних шляхів утворення збалансованого структурного розвитку туристичного сектору .

Отже, пропонуємо розглянути інституційну структуру РРТП, як сукупність формальних та неформальних інституцій, які базуються на взаємних та спільних діях. Формальні інституції охоплюють коло суб'єктів аудиторської, законотворчої та державної діяльності. До ненормальних інструкцій відносять освітні, екологічні, контролюючі та інші установи.

Є очевидним факт, що високий рівень ефективності становлення та розвитку РРТП перебуває у прямій залежності саме від інституційної будови інфраструктури РРТП, що створює належний рівень забезпечення оптимального взаємозв'язку інтересів всіх учасників туристичної сфери та відіграє роль посередника між споживачем та надавачем туристичних послуг (рис. 7). Визначено основні галузеві перешкоди розвитку РРТП. Підсумовано, що

максимально дієвий інституційний базис РРТП буде досягнуто за умов дотримання принципів ефективності, оперативності, співпраці з іншими суб'єктами.

Рис. 7. Базова структура реалізації інституційного призначення

Інституційна консолідація кластерів та реалізація вище перелічених заходів дозволить регіонам більш продуктивно реалізовувати свої програми розвитку та забезпечувати надійність та привабливість організаційного, фінансово-інвестиційного, транспортного та іншої інфраструктури.

Для конкурентоспроможності туристичного підприємства є притаманними такі риси: предметність, динамічність, атрибутивність, об'єктивність, порівняння та системність. На конкурентоспроможність підприємства з туристичних послуг чинять вплив зовнішні та внутрішні чинники. До зовнішніх чинників відносять сукупність різних показників господарювання: суспільних, економічних та природних умов та чинників, що функціонують в навколишньому середовищі та чинять тиск на суб'єкта туристичних послуг. До внутрішніх чинників включають усі складові діяльності підприємства, які піддаються

контролю. Найпоширенішими з них є управлінські, виробничі, збутові заходи.

З огляду на багатогранність та різну функціональність суб'єктів регіонального туристичного ринку (РТР), найбільш оптимальних та необхідних напрямів спрямованого конкурентного середовища можливо досягти за умов: чіткості, послідовності стратегії розвитку регіонального туризму; посилення економічної безпеки конкурентного середовища РРТП; сприяння механізму мотивації праці працівників туристичної сфери; реалізації державної конкурентно-регулюючої політики туризму (рис. 8).

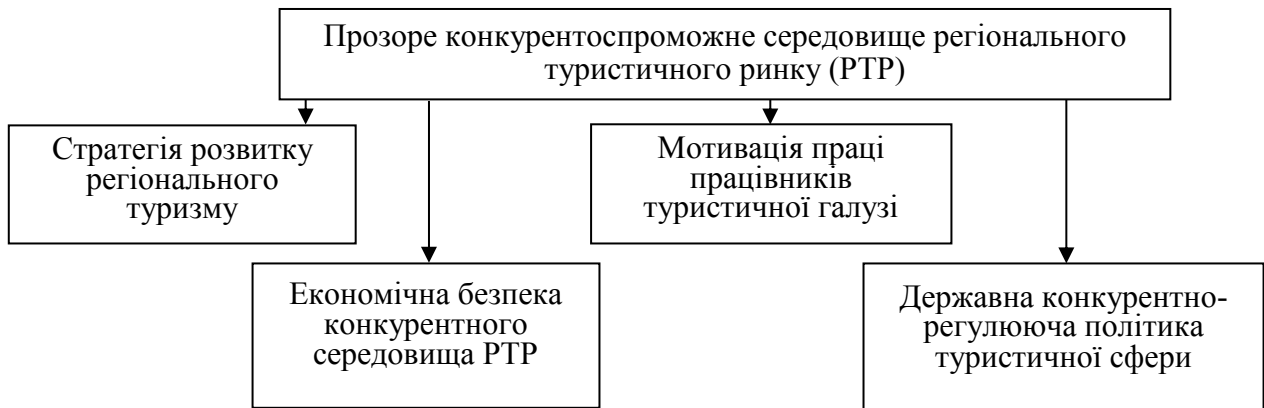

Рис. 8. Компоненти забезпечення конкурентоспроможного середовища РТР

Запроваджено кластерний підхід туристичної діяльності регіону, що дозволить стимулювати підприємницьку активність, вдосконалювати ефективне державне регулювання, інфраструктурне середовище, досягнення збалансованого природокористування та забезпечення конкурентоспроможності регіону загалом.

Побудовано структуру туристичного кластеру, яка розмежовується за сервісним сектором, сектором надання туристичних послуг, суміжним сектором координації та організації туристичного кластеру (рис. 9).

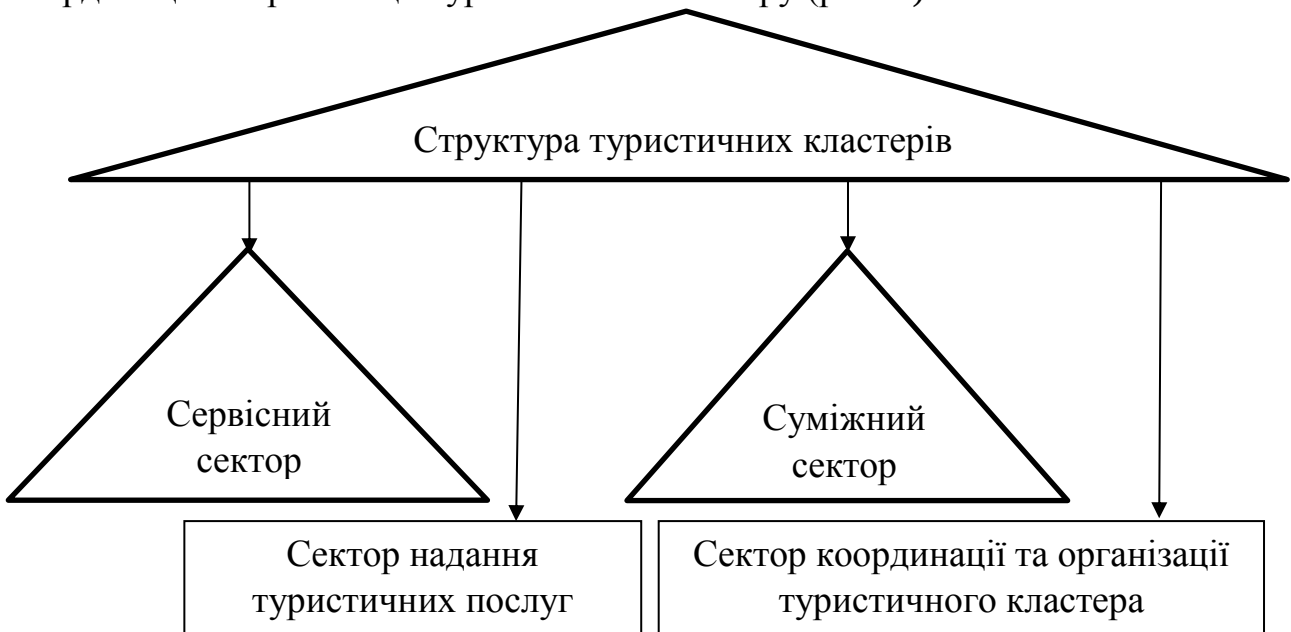

Рис. 9. Структура туристичного кластера за секторами

Здійснено різносторонній екскурс по змістовим, сутнісним та класифікаційним особливостям туристичного кластеру, в результаті чого доведено що він є інноваційною формою туристичного співробітництва регіону. Уточнено поняття «регіональні туристичні кластери», яке на відміну від досі існуючих понять формується через сукупність підприємств певного регіону, які функціонують на туристичному ринку та взаємодіють один з одним з метою розвитку туристичної галузі та поширення синергетичного ефекту на інші сфери діяльності регіону.

Внаслідок системного аналізу туристичної діяльності доведено існування синергетичного ефекту, який є особливо відчутним на регіональному рівні. Очевидно, що синергетична дія призведе до щільності відносин між туристичними підприємствами, осередками готельно-ресторанних послуг, торгівельними структурами, що вплине на привабливість туристично-рекреаційних принад не тільки конкретного регіону, але й країни загалом.

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі обґрунтовано теоретично-методологічні, методичні та прикладні засади, а також розроблено практичні рекомендації щодо вирішення важливої наукової проблеми модернізації механізмів регулювання і стимулювання інноваційної діяльності регіональних туристичних ринків. За результатами дослідження зроблено висновки теоретичного, методологічного і науково-прикладного характеру:

1. Застосовано системний підхід в дослідженні регіональних ринків туристичних послуг, пов'язаний з відтворенням системності виробництва реалізації та споживання різного виду туристичних продуктів в межах окресленого територіального угруповання. Запропоновано сутнісне визначення регіональних ринків туристичних послуг, яке являє собою чітко визначену територію, що може охоплювати одну, або декілька областей має туристичні та конкурентні переваги, розвинену туристичну інфраструктуру та характеризується постійним оновленням туристичної пропозиції та попиту.

2. Окреслено позитивні та негативні результати туризму як секторального процесу. Деталізовано особливості впливу держави на туристичний розвиток, які включають опосередкований, стримуючий та стимулюючі підходи. Виділено існуючі ризики регіональних туристичних ринків, до яких слід віднести суспільно-політичні, економічні адміністративні, регіональні. Визначено інструменти туристичного регулювання, які є співзвучними із загальними інтересами держави та регіону та включають правові, економічно-фінансові, адміністративно-організаційні. Визначено, що регіональний ринок туристичних послуг складається з ринку рекреаційного туризму, ринку зеленого туризму, ринку етнічного туризму, ринку ділового туризму, ринку спортивного туризму, ринку релігійного туризму та ринку екстремального туризму. Окрім того, регіональний ринок туристичних послуг поділяється за пропозицію наданих туристичних послуг на ринок послуг з розміщення, харчування, додаткового

туристичного обслуговування та туристичних перевезень. За віковою категорією пропонуємо розрізняти ринок молодіжного, сімейного та пенсійного туризму.

3. Зроблено акцент на дослідженні гастротуризму, як різновиду туризму, який знайомить з місцевою кухнею та її кулінарними принадами, особливість якого полягає в дегустаційних процесах, вивченні вікових традицій та національного духу через приготування та споживання різноманітних страв. Їжа дозволяє краще зрозуміти менталітет людей та особливості їхнього життя. Теоретико-практичний аналіз гастротуризму, як різновиду туристичних послуг, та складається з: сільського (зеленого) та міського. До першого відносять збір ягід, грибів у лісі, овочів та фруктів на спеціалізованих фермах. Другий включає відвідування гастрономічних фестивалів, фермерських ринків, продовольчих ярмарків, кафе, ресторанів. Застосовано систематичний метод в результаті з'ясовано, що збільшення туристичних потоків в країні є характерним для Західного економічного району України з огляду на систематичні заходи: тематичні ярмарки, тури, народні свята, фестивалі.

4. Запропоновано авторське бачення регіонального розподілу в межах Західного регіонального туристичного ринку, згідно якого відбувається умовний поділ території України з урахуванням економічних, соціальних, географічних, кліматичних та транскордонних відмінностей. Зазначені вище критерії дозволяли враховувати до авторського регіонального розподілу такі критерії, як цілісність, перспективність, однорідність та статистичної ідентичності, об'єктивність, складності та проблеми. Тому пропонуємо відносити до ЗРРТП Волинську, Рівненську, Львівську, Тернопільську, Хмельницьку, Закарпатську, І.-Франківську, Чернівецьку області. До уваги взято широкий спектр ознак, які виокремлюють та диференціюють складники в структурі ЗРРТП, серед яких економічні особливості, соціальної та економічної згуртованості, інноваційного розвитку регіону; інноваційного забезпечення, показники туристичного ринку, рівень розвитку малого та середнього бізнесу, рівень фінансової соمودосконаlostі; рівень розвитку інфраструктури та схеми її розвитку; ефективність ринку праці; рівень якості умов довкілля та раціонального природокористування, рівень соціального захисту, доступність медичного обслуговування.

5. Здійснений екскурс понять «інновація» та «інноваційний процес» резюмував зміни ознаками та повноваженнями з виокремленням окремих рис, які притаманні кожній категорії: технічні, економічні, організаційні, соціальні, виробничі. Тому найважливішими рисами інновацій є їх новизна та споживацькі потреби, які задовільняють ринковий попит, забезпечують прибуток виробникам та формують комерційний успіх. Отже, інноваційна діяльність на регіональних ринках туристичних послуг - це процес орієнтований на пошук нових підходів по створенню сучасних туристичних продуктів та надання послуг, а також освоєння нових ринків збуту, впровадження сучасних технологічних та виважених інформаційних рішень. Впровадження в практичній діяльності туристичних регіональних ринків інноваційних технологій та сучасних видів продуктів та послуг з нестандартними способами заохочення

туристів є основною рушійною силою економічної стабільності розвитку регіонів.

6. Систематизовано теоретичні процеси становлення національного, а згодом і регіональних ринків туристичних послуг. Здійснено моніторинг первинних та діючих нормативно-правових та інших регламентуючих туристичну активність документів. З'ясовано причини динамічних змін законодавчих процесів туристичної галузі. Виокремлено недоліки в нормативній площині функціонування регіональних туристичних ринків. Розкрито суть основного документа ЗУ «Про туризм» в контексті реалізації державної політики, виконання повноважень та інших функціональних заходів. Закцентовано увагу на необхідності змін окремих положень існуючого Закону до динамічності навколишнього середовища. Ці зміни стосуються необхідності внесення поправок до діючого документу в частині розширення переліку функціональних зобов'язань туристичних аспектів для інвестиційного забезпечення, врахування закордонного досвіду та розширення правомочних засад не лише для класичного, а й для інших видів туризму. Тому, вдосконалення нормативно-правового забезпечення туристичної діяльності регіону має відображати інтереси регіону та національні пріоритети в напрямі задоволення потреб не лише українських, а й закордонних туристів.

7. Резюмовано, що державне регулювання інноваційної діяльності на регіональних ринках туристичних послуг є сукупністю діяльності органів державної влади для створення сприятливого середовища розвитку туризму та формування відповідних орієнтирів пріоритетності з подальшим ініціюванням створення цілісних концепцій наукового, організаційного та фінансово-економічного саморозвитку. Тому основною метою державного регулювання інноваційної діяльності суб'єктів туристичної сфери є відтворення туристично-рекреаційної активності регіону, що є спрямованим на задоволення споживацьких намірів, здійснення мандрівок, збільшення попиту на робочу силу, зростання доходів усіх суб'єктів економічної системи та дотримання екологічних норм навколишнього природного середовища.

8. Поєднання та взаємоузгодження туристичної діяльності в соціально-економічних стратегіях розвитку регіону забезпечують комплексність та досягнення подальших результатів в усіх без виключення сферах регіону. Запропоновано розглядати напрями розвитку інноваційної діяльності регіональних ринків туристичних послуг в схематичній сукупності в контексті макроекономічного та мікроекономічного блоків. Актуалізовано роль та значення практики застосування регулювання та розвитку закордонних країн. Узгоджено напрями та спектри регіонального співробітництва між країнами ЄС та регіонами України. Здійснено огляд закордонних моделей державного регулювання туризму. Встановлено, що на державному та регіональному рівнях необхідно формувати механізми розвитку та розширення діяльності регіональних туристичних ринків, адаптовувати їх до сучасних динамічних процесів на міжнародних туристичних просторах, впроваджувати інформаційно-віртуальні комунікації.

9. Для оцінки конкурентоспроможності регіональних туристичних ринків використано методичні підходи моніторингу та оцінки результативності реалізації державної регіональної політики. Моніторинг та оцінку соціально-економічного розвитку досліджуваних регіонів було проведено на основі наявних та офіційних статистично-облікових даних, інформації центральних органів виконавчої влади, обмежених державних адміністрацій. Оцінка розвитку (РРТП) здійснювалася шляхом розрахунків рейтингової оцінки для кожного напрямку та розрахунку загальної рейтингової оцінки в цілому за всіма напрямками. Рейтингова оцінка здійснювалася шляхом порівняння відхилень значень показників за кожним конкретним РРТП від їх найкращих значень за регіонами за відповідний (звітний) період та відповідне ранжування регіонів від 1-го до 27-го місця (кількість областей України, АР Крим, м. Київ, м. Севастополь). В результаті розрахунків визначено інтегральну рейтингову оцінку, як середнє арифметичне значення суми рейтингових оцінок конкретного регіону за усіма напрямками.

10. Комплексна оцінка конкурентоспроможності регіонального ринку туристичних послуг оцінювалася двома групами показників: показники туристичного ринку та показники розвитку регіону загалом. Показники першої групи охоплюють статистичні дані в розрізі регіонів. До другої групи було включено відносні показники у співвідношенні до загальноукраїнського показника: питома вага діяльності, суб'єктів туристичної діяльності регіону (юридичні особи та ФОПи), питома вага кількості штатних працівників, питома вага середньооблікованої кількості штатних працівників, які мають вищу або середню спеціальну освіту в галузі туризму регіону (фізичні та юридичні особи), питома вага доходу від надання туристичних послуг (без ПДВ, акцизів і аналогічних обов'язкових стягнень (юридичні та фізичні особи) регіону, питома вага кількості реалізованих туроператорами туристичних путівок (юридичними та фізичними особами) регіону, питома вага вартості реалізованих туроператорами туристичних путівок (юридичні та фізичні особи), питома вага кількості туристів регіону обслугованих туроператорами (фізичних та юридичних осіб), питома вага кількості туроднів реалізованих туроператорами регіону за туристичними путівками в Україні (юридичними та фізичними особами).

11. Проведено оцінку залежності регіональних ринків туристичних послуг від інноваційно-інвестиційних чинників, де за основу бралися такі соціально-економічні особливості як: динаміка кількості туристів, обсяг капітальних інвестицій та витрат на виконання наукових досліджень і розробок кожної області протягом 2010-2019 років, отримані розрахунки дозволили припустити, що розвиток ринку туристичних послуг у Волинській, Чернівецькій, Закарпатській областях не залежить від інвестиційних чинників, а вплив інноваційного фактору варто додатково досліджувати, щоб зробити відповідні висновки. Розвиток ринку туристичних послуг Хмельниччини, Львівщини, Івано-Франківщини залежить від інноваційно-інвестиційних чинників. Розвиток ринку туристичних послуг Тернопільщини є слабо залежним від інноваційно-інвестиційних чинників, а Рівненщини не залежить від інвестиційних чинників,

проте є слабо залежним від інноваційного фактору.

12. На основі запропонованої методології, було розраховано та оцінено позиції досліджуваних РРТП в межах України та областей Західного економічного району. Це дозволило здійснити оцінку рівня конкурентоспроможності регіональних ринків туристичних послуг. Даний обрахунок враховував часовий період активності РРТП в межах досліджуваного регіону протягом 2015-2019 рр. До уваги бралася послідовність розрахунків за позиціями: «показники туристичного ринку», «показники економічної та соціальної згуртованості», «показники економічної ефективності», «показники інвестиційного розвитку та зовнішньоекономічної співпраці», «показники фінансової самодостатності», «показники розвитку малого та середнього підприємництва», «показники ефективності ринку праці», «показники розвитку інфраструктури», «показники відновлювальної енергетики та енергоефективності», «показники доступності та якості послуг у сфері освіти», «показники доступності та якості послуг у сфері здоров'я», «показники соціального захисту та безпеки», «показники раціонального природокористування та якості дозвілля», «показники інноваційного розвитку». Встановлено, що спираючись на уніфікований підхід до регіонування в межах Західного економічного району вдалося визначити, що найбільш конкурентними є Львівський, Івано-Франківський та Чернівецький регіональні ринки туристичних послуг. В цей же час в недостатній мірі конкурентними характеризуються: Волинський РРТП, Закарпатський РРТП.

13. На основі інституційного та структурного підходів окреслено інституційний механізм регіональних туристичних ринків, який на відміну від існуючих досі переконань є загальноприйнятою структурою взаємодії та відносин економічних суб'єктів з приводу впливу на туристичні об'єкти, що за своїм змістом формуються на основі інститутів, що функціонують в сфері туризму, де інституційні складові тісно комунікують між собою створюючи мультисистемну структуру з кінцевим економічним ефектом, якого можна досягти базуючись лише на основі пов'язаних інституційних змін. Концептуалізовано інституційну структуру регіональних ринків туристичних послуг, яка відображає взаємодію між собою органів державної влади, а також суб'єктних посередників, що надають спектр туристичних послуг (кінцева споживацька ланка) – введення в дію нормативних та правових актів, а також створення необхідних умов та обставин для розвитку регіональних ринків туристичних послуг.

14. Здійснено різносторонній екскурс по змістовним, сутнісним та класифікаційним особливостям туристичного кластеру, в результаті чого доведено що він є інноваційною формою туристичного співробітництва регіону. Уточнено поняття регіональні туристичні кластери, які на відміну від досі існуючих понять формуються через сукупність підприємств певного регіону, які функціонують на туристичному ринку та взаємодіють один з одним, з метою розвитку туристичної галузі та поширення синергетичного ефекту на інші сфери діяльності регіону. Узагальнено структуру регіональних туристичних кластерів, куди вважаємо слід віднести 4 сектори: виробники туристичної продукції,

сервісний, допоміжний сектор, забезпечення життєво необхідними потребами. Уніфіковано види стимулювання інноваційної активності шляхом організаційно-економічних, мотиваційних та державних стимулів. Побудовано структуру туристичного кластера, яка розмежовується за сервісним сектором, сектором надання туристичних послуг, суміжний сектор координації та організації туристичного кластера. Внаслідок системного аналізу туристичної діяльності доведено існування синергетичного ефекту, який є особливо відчутним на регіональному рівні.

15. На рівень конкурентоспроможності підприємств туристичної галузі чинять вплив зовнішні та внутрішні чинники. До зовнішніх чинників відносять сукупність різних показників господарювання: суспільних, економічних та природних умов та факторів, які функціонують в навколишньому середовищі та чинять тиск на суб'єкта туристичних послуг. До внутрішніх чинників включають усі складові діяльності підприємства, які піддаються контролю. Найпоширенішими з них є: управлінські, виробничі та збутові заходи. З огляду на багатогранність та різну функціональність суб'єктів туристичного ринку, на наше переконання найбільш оптимальних та необхідних напрямів сприятливого конкурентного середовища можливо досягти за умови: чіткості; послідовності стратегії розвитку регіонального туризму; посилення економічної безпеки конкурентного середовища туристичного ринку; сприяння механізму мотивації праці працівниками туристичної сфери; реалізації державної конкурентно-регулюючої політики туризму.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографії та розділи в монографіях:

1. Саркісян Г.О. та ін. Винний та гастрономічний туризм: глобальні тренди та локальні практики. За редакцією Д.І. Басюк. Вінниця: ПП "ТД"Едельвейс і К", 2017. 318с.
2. Саркісян Г.О. та ін. Привабливість туристичного та дегустаційного бізнесу Одеської області. За редакцією О.О. Меліх. Київ: Друкарня «Хамелеон К», 2018. 137 с.
3. Саркісян Г.О. та ін. Сучасний стан галузей національної економіки України: проблеми та шляхи вирішення. За редакцією І.І. Савенка, І.О. Седікової. Харків: ТОВ «Пром-Арт», 2018. 433 с.
4. Саркісян Г.О., Іванова Л.О., Страхова Т.В., Федченко Ю.С. Інноваційні технології у виноробній галузі. Одеса: Астропринт, 2019. 248 с.
5. H. Sarkisian, M. Liganenko. Formation of the basic objects register for Odessa region enogastronomic routes. Trends, Prospects and Challenges of Sustainable Tourism Development. м. Львів, С. 164-179.
6. Саркісян А.О. Інноваційний розвиток регіональних туристичних ринків : теорія, методологія, практика. Монографія. Харків: Друкарня Мадрид. 2020. 406 с. (16,9 друк. арк.).

Статті у наукових фахових виданнях України та виданнях, включених до

міжнародних наукометричних баз даних:

7. Лагодієнко В.В., Саркісян Г.О., Любаров Ю.Й. Векторна спрямованість регіональних туристичних кластерів та їх змістовна характеристика. *Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія «Економіка і менеджмент»*, 2018, випуск 3(78), С. 90-97. (журнал представлено у міжнародній наукометричній базі даних *Index Copernicus*). (загальний обсяг – 0,29 друк. арк., особистий внесок автора – 0,1 друк. арк.: досліджено складові формування туристичного кластеру).

8. Саркісян Г.О., Тітомир Л.А. Розробка інноваційної комплексної програми гостинності для покращення міжнародних україно-французьких відносин. *Географія та туризм*. – Київ, 2019. – Вип. 50. - С.160-168. (журнал представлено у міжнародній наукометричній базі даних *Index Copernicus*). (загальний обсяг – 0,5 друк. арк., особистий внесок автора – 0,25 друк. арк.: обґрунтовано необхідність покращення міжнародних україно-французьких відносин і їх роль для туристичної галузі).

9. Саркісян Г.О. Дослідження властивостей продуктів переробки винограду з огляду використання в SPA та Wellness індустрії. *Харчові наука і технологія*. Одеса, 2019. Вип. 1. С. 11–19. (журнал представлено у міжнародній наукометричній базі даних *Index Copernicus Web of science*)

10. Саркісян Г.О. Деякі аспекти регулювання туристичної галузі регіону. *Бізнес-інформ*. 2020. №8. С. 83-87. (журнал представлено у міжнародній наукометричній базі даних *Index Copernicus*).

11. Саркісян Г.О. Роль і значення стимулювання гастрономічного туризму в структурі розвитку регіональних туристичних ринків України *Український журнал прикладної економіки*. 2020. Том 5. № 1. С. 312–320. (журнал представлено у міжнародній наукометричній базі даних *Index Copernicus*).

12. Саркісян Г.О. Загальна характеристика регіональних туристичних ринків України. *Актуальні проблеми інноваційної економіки*. 2020. № 2. С. 95-100. (журнал представлено у міжнародній наукометричній базі даних *Index Copernicus*).

13. Саркісян, Г. О. Напрями впровадження інноваційних заходів на регіональних туристичних ринках. *Український журнал прикладної економіки*. 2020. Том 5. № 2. С. 343–351. (журнал представлено у міжнародній наукометричній базі даних *Index Copernicus*).

14. Саркісян Г. О. Туристичний ринок: сучасний регіональний вимір. *Вісник Харківського національного технічного університету сільського господарства «Економічні науки»*, 2020. Вип. 210. С. 43-55. (журнал представлено у міжнародній наукометричній базі даних *Index Copernicus*).

15. Саркісян, Г. О. Нормативно-правове забезпечення та регулювання діяльності регіональних туристичних ринків. *Український журнал прикладної економіки*. 2020. Том 5. № 4. С. 114 – 122. (журнал представлено у міжнародній наукометричній базі даних *Index Copernicus*).

16. Саркісян Г.О., Любаров Ю.Й. Напрями модернізації та регулювання конкурентоспроможного середовища на регіональних туристичних ринках. *Вісник ХНАУ ім. В.В. Докучаєва. Серія „Економічні науки”*. № 3. 2020. с. 318-

330. (журнал представлено у міжнародній наукометричній базі даних Index Copernicus). (загальний обсяг – 0,50 друк. арк., особистий внесок автора – 0,2 друк. арк.: розкрито напрями модернізації та регулювання конкурентоспроможного середовища на регіональних туристичних ринках).

17. Огієнко М. М., Саркісян Г. О., Любаров Ю. Й. Розвиток регіональних туристичних ринків шляхом впровадження інновацій. *Економічний простір*. №164. 2020 (2). С. 152-159. (загальний обсяг – 0,29 друк. арк., особистий внесок автора – 0,09 друк. арк.: досліджено складові стимулювання інноваційного розвитку в туристичній сфері).

18. Огієнко М. М., Огієнко А. В., Саркісян Г. О., Любаров Ю. Й. Формування інноваційної стратегії розвитку туристичного бізнесу в регіоні. *Вісник ХНАУ ім. В.В. Докучаєва, Серія «Економічні науки»*. 2020. № 4 (частина 2). С. 122-189. (загальний обсяг – 0,33 друк. арк., особистий внесок автора – 0,08 друк. арк.: обґрунтовано методологічні складові формування стратегії розвитку туристичного бізнесу в регіоні).

19. Саркісян Г.О., Любаров Ю.Й. Інноваційний вплив на регіональні туристичні ринки. *Вісник ХНАУ ім. В.В. Докучаєва, Серія «Економічні науки»*. 2020. № 1. С. 166-176. (журнал представлено у міжнародній наукометричній базі даних Index Copernicus). (загальний обсяг – 0,41 друк. арк., особистий внесок автора – 0,16 друк. арк.: розкрито види інновацій на туристичних ринках).

20. Саркісян Г.О. Інноваційні напрямки розвитку регіонального туризму. *Бізнес-Навігатор*. 2020. №6. С. 54-62. (журнал представлено у міжнародній наукометричній базі даних Index Copernicus).

21. Саркісян Г.О. Теоретичні підвалини конкурентних відносин на регіональних туристичних ринках. *Вісник ХНАУ ім. В.В. Докучаєва, Серія «Економічні науки»*. 2020. № 2. С. 250-263.

22. Саркісян Г.О. Методичні підходи до оцінки сили впливу інноваційної діяльності та привабливості регіональних туристичних ринків. *Вісник Хмельницького національного університету. Серія Економічні науки*. 2020, № 3, Том 2 (283). С. 180-186.

23. Саркісян. Г.О., Крупіца І.В., Павлюк С.І., Панасюк Ю.О. Регулювання та стимулювання туристичної діяльності в регіонах України. *Український журнал прикладної економіки*. 2020. Том 5. № 3. С. 377–386. загальний обсяг – 0,41 друк. арк., особистий внесок автора – 0,25 друк. арк.: розкрито основні складові механізму стимулювання розвитку туристичної діяльності).

24. Саркісян. Г.О. Комплексна та видова характеристика інноваційної активності регіональних туристичних ринків. *Вісник Хмельницького національного університету. Серія Економічні науки*. 2020, № 4, Том 2 (284). С. 177-183.

25. А.О. Саркісян, М.Г. Ліганенко, Камбіз Шейда Голбад Сучасні детермінанти потреб споживачів і аналіз ринку пелоїдотерапії у спра-закладах. *Вісник Львівського інституту економіки і туризму*. 2020. №15. С.157-170. (загальний обсяг – 0,4 друк. арк., особистий внесок автора – 0,1 друк. арк.: розкрито методологічні підходи в дослідженні потреб споживачів на ринку пелоїдотерапії).

26. Sarkisian, H., & Liganenko, M. (2020). Аналіз інноваційного середовища розвитку виноробних підприємств як інфраструктурної складової винних маршрутів. *Європейський науковий журнал Економічних та Фінансових інновацій*, 2(6), 55-65. <https://doi.org/10.32750/2020-0205>(журнал представлено у міжнародних наукометричних базах даних Research Papers in Economics, Index Copernicus International, Research Bib, Economics and Finance Research). (загальний обсяг – 0,3 друк. арк., особистий внесок автора – 0,15 друк. арк.: досліджено основні переваги від інноваційного розвитку виноробних підприємств для гастрономічного туризму регіону).

Статті у наукових іноземних виданнях, які включено до міжнародних наукометричних баз даних:

27. Саркісян Г.О. Регіональний туристичний ринок: суть та структура. *Slovak international scientific jornal*. (2020). № 44. VOL.1. Pp. 15-20.

28. A. Sarkisyan, Y. Lyubarov Latest aspects of the development of gastronomic tourism as a component of the economic and socio-cultural environment of the regions of Ukraine [Новітні аспекти розвитку гастрономічного туризму як складової економічного і соціокультурного середовища регіонів України]. *East European Scientific Journal*. Том 1 № 11(63). Jerozolimskie 85/21, 02-001 Warsaw, Poland. 2020. P.66-72. (загальний обсяг – 0,25 друк. арк., особистий внесок автора – 0,12 друк. арк.: досліджено основні економічні детермінанти розвитку гастрономічного туризму).

Публікації, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

29. Саркісян А.О., Власов С. Теоретические аспекты популяризации тематического туризма : вина Европы Глобальна економіка в посткризовий період та Україна», Тернопіль, збірка тез доповідей міжнародної науково-практичної конференції студентів та молодих вчених 17-18 лютого 2011 р. Тернопіль, 2011. - С.147-150 (загальний обсяг – 0,04 друк. арк., особистий внесок автора – 0,02 друк. арк.: обґрунтовано необхідність поширення тематичного (винного) туризму для півдня України).

30. Саркісян Г.О., Дишкантюк О.В. Аналитическое обоснование необходимости создания ампело- и энотерапевтических спа-комплексов в курортных регионах Украины. Індустрія гостинності у країнах Європи : матеріали IV міжнародної науково-практичної конференції, Сімферополь, 29-31 березня 2012. Сімферополь, 2012. - С. 99-101(загальний обсяг – 0,04 друк. арк., особистий внесок автора – 0,02 друк. арк.: визначено необхідність розширення спа-послуг для підвищення ефективності курортних регіонів України).

31. Саркісян А.О., Карплюк А., Состояние рынка гостиничной индустрии в Ураине и перспективы ее развития. Інтеграційні та інноваційні напрямки розвитку індустрії гостинності: збірка тез II Всеукр. науков. конф. студентів і аспірантів, Одеса, 4-5 жовтня 2012. Одеса, 2013. - С.84-88. (загальний обсяг – 0,06 друк. арк., особистий внесок автора – 0,03 друк. арк.: визначено роль готельного бізнесу у розвитку туристичної індустрії регіону).

32. Саркісян А.О., Ереґян В. Сравнительный анализ эффективности анимационной деятельности в развитии готельного бизнеса Турции, Египта и Украины. Інтеграційні та інноваційні напрямки розвитку індустрії гостинності: збірка тез II Всеукр. науков. конф. студентів і аспірантів, Одеса, 13-14 листопада 2013. Одеса, 2013. С.54-60. *(загальний обсяг – 0,06 друк. арк., особистий внесок автора – 0,03 друк. арк.: визначено переваги анімаційної діяльності в розвитку готельного бізнесу).*

33. Саркісян Г.О., Дишкантюк О.В. Популяризація професії «винний гід» на Україні. Збалансований розвиток туристичних регіонів: національний і світовий досвід: збірка тез I Міжнародної науково-практичної конференції, Львів, 25-26 вітня 2013. Львів, 2013. С. 23-24. *(загальний обсяг – 0,03 друк. арк., особистий внесок автора – 0,015 друк. арк.: обґрунтовано необхідність розвитку винного туризму в Одеському регіоні).*

34. Саркісян Г.О. Розробка проекту етнотуристичного розважального готельно-ресторанного комплексу в с. Холодна Балка Одеської області Розвиток українського етнотуризму: проблеми та перспективи": текст: зб. матер. IV Всеукраїнської наук. практич. конф. Молодих вчених, Львів, 25 лютого 2016. Львів. С. 232-240.

35. Саркісян Г.О., Новічкова Т.П., Асауленко Н.В. Ресурсний потенціал куяльницького лиману для розвитку рекреації в Одеському регіоні. Теоретичні і прикладні напрямки розвитку туризму та рекреації в регіонах України: матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції, м. Кропивницький, 5-6 квітня 2018. Кропивницький, 2018. С. 142-152. *(загальний обсяг – 0,09 друк. арк., особистий внесок автора – 0,03 друк. арк.: розкрито необхідність розвитку рекреаційних туристичних напрямів в Одеському регіоні).*

36. Саркісян Г.О., Рогоцька Л. Організація винного фестивалю в м. Одеса. Інтеграційні та інноваційні напрямки розвитку індустрії гостинності: збірка тез II Всеукр. науков. конф. студентів і аспірантів, Одеса, 19 квітня 2018. Одеса, 2018. - С.54.

37. Саркісян Г.О. Запровадження інноваційних технологій в клінічному санаторії ім. Пирогова «Куяльник» з метою розвитку санаторно-курортної бази України. Туризм та курорти: Досвід Ізраїлю для України: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, Київ, 23-24 квітня 2018, Київ, 2018. С.36-38.

38. Саркісян Г.О., Ліганенко М.Г. Аналіз потенційних можливостей для організації еногастрономічних турів в Одеському регіоні. Tendenze attuali della moderna ricerca scientifica, Band 4, 5. Juni, 2020, Stuttgart, Deutschland – С. 100-105. (конференцію внесено в перелік Міжнародних наукових конференцій ResearchBib; сертифіковано Euro Science Certification Group за стандартом SCC-2000; зареєстровано УкрІН-ТЕІ (держ. наукова установа у сфері управління МОН України); (статтю проіндексовано в Google Scholar, OUCI та OpenAIRE) *(загальний обсяг – 0,2 друк. арк., особистий внесок автора – 0,1 друк. арк.: досліджено особливості організації регіональних еногастрономічних турів).*

39. Саркісян Г.О. Особливості формування регіональних туристичних кластерів. Наука, технології, інновації: світові тенденції та регіональний аспект: збірник матеріалів III міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса,

25–26 вересня 2020 р.). – Одеса.: ГО «Інститут інноваційної освіти», 2020. С. 59-63.

40. Саркісян Г.О., Любаров Ю.Й. *Складові інноваційного туристичного бізнесу для розвитку економічного та соціокультурного середовища регіону. Управління розвитком соціально-економічних систем: збірник матеріалів Четвертої Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції присвяченої 90-річчю ХНТУСГ ім. Петра Василенка (м. Харків, 08 жовтня 2020 р.). – Харків: ХНТУСГ ім. Петра Василенка, 2020. С. 59-63. (загальний обсяг – 0,16 друк. арк., особистий внесок автора – 0,08 друк. арк.: досліджено роль інновацій в розвитку туристичного бізнесу).*

41. Саркісян Г.О., Меліх О.О., Ліганенко М.Г. Управління інвестиціями в туристичні дестинації Одеської області. «NEW ECONOMICS - 2020». Матеріали II Міжнародного наукового форуму (м. Київ, 31 жовтня 2020 р.), С. 143. (загальний обсяг – 1,5 друк. арк., особистий внесок автора – 0,5 друк. арк.: досліджено особливості формування туристичних дестинацій в регіоні).

42. Саркісян Г.О., Любаров Ю.Й. *Інноваційні напрямки розвитку туристичного бізнесу як складової економічного та соціокультурного середовища регіону. Сучасні аспекти модернізації науки в Україні: стан, проблеми, тенденції розвитку: збірник матеріалів III міжнародної науково-практичної конференції (м. Лондон (Великобританія), 07 листопада 2020 р., дистанційно). – Лондон; Великобританія: ФОП КАНДИБА Т.П. С. 122-127. (загальний обсяг – 0,2 друк. арк., особистий внесок автора – 0,1 друк. арк.: розкрито питання структури інноваційного туристичного бізнесу).*

43. Саркісян Г.О. *Необхідність та регіональні особливості розвитку гастрономічного туризму. Інтеграція світових наукових процесів як основа суспільного прогресу: збірник матеріалів IV міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 27-28 листопада 2020 р.). – Одеса.: ГО «Інститут інноваційної освіти», 2020. С. 59-63.*

44. Добрянська Н.А., Саркісян Г.О., Крупіца І.В. Особенности государственного управления развития морского туризма в регионе. "Проблемы и вызовы экономики региона в условиях глобализации", национальная научно-практическая конференция (6 ; 2020 ; Комрат). Сборник статей VI Национальной научно-практической конференции "Проблемы и вызовы экономики региона в условиях глобализации", 26 ноября 2020 г., Комрат / под общей редакцией: Пармакли Д. М.; организационный комитет: Пармакли Д. М. [et al.]. – Комрат : Б. и., 2020 (Тірогр. "Centrografic"). С. 13-20. (загальний обсяг – 0,2 друк. арк., особистий внесок автора – 0,05 друк. арк.: розкрито аспекти державного регулювання в морському туризмі).

45. Саркісян Г.О., Добрянська Н.А. Современное состояние реализации круизного потенциала Одесской области. INTERNATIONAL SYMPOSIUM. Experience. Knowledge. Contemporary Challenges. 7th Edition. „Contemporary Economy and Society. Challenges and Solutions” December 16th-17th, 2020, Bucharest, Romania.

46. Саркісян Г.О., Ліганенко М.Г., Лавандовий агрокластер у просуванні лікувального туризму в Одеській області. Сучасні тенденції розвитку індустрії

туризму та гостинності у конкурентному середовищі»: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Харків, 2020). С. 102-104.

47. Шепелева О., Саркісян Г.О. Гастрономічний фестиваль як аттрактивна складова еногастрономічного туризму на прикладі туристичної дестинації Болградського району Одеської області. VII-а Міжнародна науково-практична конференція «Сучасні аспекти модернізації науки в Україні: стан, проблеми, тенденції розвитку», 07 березня 2021 року, у м. Зальцбург (Австрія), С.170.

АНОТАЦІЯ

Саркісян А.О.. Модернізація механізмів регулювання та стимулювання інноваційної діяльності регіональних туристичних ринків. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.05 - розвиток продуктивних сил і регіональна економіка. - Одеська національна академія харчових технологій, Одеса, 2021.

Дисертацію присвячено розробці теоретико-методологічних засад та практичних рекомендацій щодо визначення нових та модернізації існуючих механізмів регулювання та стимулювання інноваційної діяльності на регіональних ринках туристичних послуг на засадах взаємного узгодження галузевих, територіальних, суспільних та національних інтересів.

Висвітлено суть, значення, передумови формування та сегментація регіональних ринків туристичних послуг, надано загальну характеристику ринку та класифіковано туристичні послуги, з'ясована роль та особливості гастрономічного туризму в структурі регіональних туристичних ринків. Узагальнено теоретико-наукові засади змісту та значення ринку туристичних послуг, конкретизовано його функціональну приналежність та видовість. Обумовлено позицію формування регіональних туристичних ринків на основі їх територіальних відмінностей.

Обґрунтовано сутність походження та запропоновано характеристику інноваційної діяльності, здійснено моніторинг нормативно-правового забезпечення регулювання діяльності РРТП. Конкретизовано суть і значення інновацій та інноваційної діяльності в політиці розвитку господарських соціально-економічних систем регіону. Окреслено чотири основних види інноваційних продуктів за характером та функціональним призначенням: технічні, економічні, організаційні і соціальні.

Синхронізовано вектори державного регулювання інноваційної діяльності, де зацентровано створення соціально-економічних організаційних та правових умов для подальшого відтворення розвитку та використання науково-технічного потенціалу країни. Розкрито загальні функції держави в напрямі реалізації інноваційних заходів в економічному та правовому полі. Уніфіковано основні принципи державної інноваційної політики.

Обґрунтовано методологічні підходи до оцінки рівня інноваційної привабливості РРТП та їх рейтингування; проведено оцінку залежностей РРТП від інвестиційних чинників, а також здійснено аналіз рівня їх

конкурентоспроможності. Побудовано парну лінійну регресію по кожній з областей Західного регіону України. Для оцінки тісноти зв'язку між залежними та незалежними змінними було застосовано коефіцієнти кореляції, детермінації та еластичності. Застосовано методологічний підхід реалізації та оцінки результативності реалізації державної та регіональної політики з подальшим вдосконаленням за кількома групами показників.

Розкрито інституційне середовище РРТП в контексті його організаційної структури та напрямів запровадження, структуровано шляхи модернізації та регулювання конкурентоспроможного середовища. Запропоновано механізм стимулювання інноваційної діяльності регіональних туристичних кластерів, який на відміну від існуючих є структурою взаємодії та відносин економічних суб'єктів з приводу впливу на об'єкти, що функціонують у сфері туризму та регіональних туристичних послуг.

ANNOTATION

Sarkisyan A.O. Modernization of mechanisms of regulation and stimulation of innovative activity of regional tourist markets. – Qualifying scientific hearing on the rights of the manuscript.

The dissertation on competition of a scientific degree of the doctor of economic sciences on a specialty 08.00.05 – development of productive forces and regional economy. – Odessa National Academy of Food Technologies, Odessa, 2021.

The dissertation is devoted to the development of theoretical and methodological principles and practical recommendations for defining new and modernizing existing mechanisms for regulating and stimulating innovation in regional markets of tourist services based on mutual coordination of sectoral, territorial, public and national interests.

The essence, significance, preconditions of formation and segmentation of regional markets of tourist services are covered, the general characteristic and classified tourist services are given, the role and features of gastronomic tourism in the structure of regional tourist markets are clarified.

Theoretical and scientific bases of the content and significance of the market of tourist services are generalized, its functional affiliation and specificity are specified. The position of formation of regional tourist markets based on their territorial differences depending on affiliation, scale, settlement, cross-border origin, character and way of management, religious and ethnic traditions of the people is caused.

It is proved that, as for any product and a tourist product, certain requirements are the key to its consumer affiliation. The requirements of safety, comfort, sufficiency, categorical compliance, and competitiveness should be considered the most significant in terms of the form and content of the tourist product and service. A derivative of a tourist product is a tour, which is aimed at the sale of consumers and is considered as a whole on a specific route for a specific period.

The essence of the origin is substantiated and the characteristic of innovative activity is offered, the monitoring of normative-legal maintenance of regulation of activity of regional market of tourist services (RMTS) is carried out,

The priority directions of the state regulation of innovative activity are outlined. The essence and significance of innovations and innovative activity in the policy of development of economic socio-economic systems of the region are specified. It is determined that the existing approaches to understanding the essential innovation of the category "innovation" allow us to state that the result is not specific local innovation measures and the implementation of their application in a systematic manner. It should be understood that innovation is the result of long periods of human ideology and activity of scientific research, even though the subject of public research, this category became not so long ago, but only in the XV century. This allowed us to define the role of innovation as an effect and process of innovation activity with consequent consequences, because the activity itself is a systematic process of changing outdated parameters, improving new forms and methods, approaches, and concepts of the most desirable developments.

and functional purpose are outlined: technical, economic, organizational, and social. According to the scale and strength of the impact on enterprise efficiency, innovations should be grouped into local and global. The vectors of state regulation of innovation activity are synchronized, where the creation of socio-economic organizational and legal conditions for further reproduction of development and use of the scientific and technical potential of the country is emphasized. The general functions of the state in the direction of the realization of innovative measures in the economic and legal field are revealed.

It is summarized that the state regulation of innovation at the RMTS is considered as a set of public authorities to create a favorable environment for tourism development and the formation of appropriate priorities with further evaluation of holistic concepts of their organizational, legal, and scientific financial self-development. The main purpose of state regulation of innovation in the tourism sector and the reproduction of tourist and recreational activities in the region or aimed at satisfying consumer needs is to travel to increase labor demand and increase incomes of all economic entities. Regulation of innovation processes at RMTS is through the use of administrative (direct) and economic (indirect) methods.

Methodological approaches to assessing the level of innovative attractiveness of RMTS and their rating are substantiated, the dependences of RMTS on investment factors are assessed, the level of competitiveness of the Western Ukrainian regional market of tourist services is analyzed. A paired linear regression is constructed for each of the regions of the Western region of Ukraine. To eliminate the excessive impact of the size of the impact of tourist services (the so-called effect of scale), the studied absolute indicators were converted into relative (growth rate). Correlation, determination, and elasticity coefficients were used to estimate the relationship between dependent and independent variables. Based on the calculations and taking into account the significance of the correlation coefficient, it can be argued that the high-level correlations between the growth rate of the number of enterprises% (y) and the growth rate of% (x) are typical for the Chernivtsi region.

The methodological approach to the implementation and evaluation of the effectiveness of state and regional policy with further improvement of several groups of indicators, monitoring and evaluation of innovation, investment, and social

development of the studied areas was conducted based on available official statistics, information of central executive bodies, regional state administrations. The institutional environment of RMTS is revealed in the context of its organizational structure and directions of implementation, the ways of modernization and regulation of the competitive environment on RMTS are structured. The mechanism of stimulation of the innovative activity of regional tourist clusters is offered.

Based on the institutional and structural approach, the institutional mechanism of regional tourism markets is outlined, which, contrary to existing beliefs, is a common structure of interaction and relations of economic entities regarding the impact on facilities operating in the field of tourism and regional tourism services. communicate closely with each other creating a multisystem structure with a final economic effect, which can be achieved only based on related institutional changes.

The role and importance of the state as a subject of the institutional mechanism of regulation and functioning of regional tourist markets are specified. The institutional structure of RMTS functioning is specified, which reflects the interaction between public authorities, as well as subjective intermediaries providing a range of tourist services (final consumer link) - the introduction of regulations and legal acts, as well as the necessary conditions and circumstances for RMTS development. Therefore, we propose to interpret these consistent mechanisms as institutional factors in the development of tourism services in the region.

The functions of the state as the main institution of the RMTS environment have been clarified. Among the regulatory functions should be defined: activity planning, calculation of demand and supply of processes, organization of sales of tourist products, control over the implementation of services, regulation of deviations, incentives, and support. There is full coordination of the interests of the private and public sectors in the process of ensuring the institutional environment.